

J A R M I L A
B E D N A Ř Í K O V Á

S T Ě H O V Á N Í
N Á R O D Ů

Jarmila
Bednaříková

STĚHOVÁNÍ
NÁRODŮ

VYŠEHRA D

PRAHA 2003

HISTORICA

© PhDr. Jarmila Bednařiková, CSc., 2003

ISBN 80-7021-506-2

OBSAH

Úvod	9
STAV ŘÍMSKÉ ŘÍŠE V POZDĚ ANTICKÉM OBDOBÍ	11
ROMANITAS ET CHRISTIANITAS	38
PORTRÉT HUNŮ	43
OSUDY PRVNÍCH KŘEŠŤANŮ MEZI GERMÁNY (VIZIGÓTI)	71
OSTROGÓTI JAKO PODDANÍ A PÁNI	113
BOJOVNÉ ARIÁNSTVÍ VANDALŮ	136
SVĚBOVÉ	163
BURGUNDI V PROMĚNÁCH ČASU	169
FRANKOVÉ A KŘEŠŤANSTVÍ	181
Frankové a římská říše	181
Chlodvík, Remigius a jejich pokračovatelé	205
Franský stát, jeho mocní a jeho lid	226
O ZNIČENÍ A NÁŘKU BRITANNIE	257
POSLEDNÍ Z BARBARSKÝCH STÁTŮ	
NA ZÁPADOŘÍMSKÉM ÚZEMÍ	271
GERMÁNI, KVŮLI KTERÝM ŘÍM STAVĚL NOVÉ HRADBY	285
BOJOVNÍCI OD ŘEKY NEDAO	299
CHRISTIANIZACE GERMÁNŮ OD BAVORSKA NA JIHU	
AŽ PO ISLAND A GRÓNSKO	319
STÁT A PRÁVO BARBARŮ	364
Výběr z literatury	389
Osobní jména	395
Kmeny, národy	404
Zeměpisné pojmy	407

Své matce Jarmile

ÚVOD

Doba, nazývaná **stěhování národů** (toto pojmenování pochází z roku 1555 od historika W. Lazia), byla pestrou a složitou mozaikou historických procesů a událostí.

Bylo to období zesílených konfliktů i spolupráce **římské říše a tzv. barbarů** – jak antický svět označoval etnika, žijící původně za jeho hranicemi. Bojů mezi stěhujícími se a expandujícími barbary navzájem, jejich povoleného i násilného pronikání do nových sídel na území římského impéria, slučování i štěpení různých organizačních celků v rámci barbarského prostředí. Epocha konfrontace a splývání odlišných způsobů života, podob kultury, náboženských představ. Doba, kdy kombinace vnějšího nebezpečí a vnitřních potíží vyústila v rozklad římského státu na Západě, kdy v jeho oblasti vznikaly samostatné politické útvary Germánů, v nichž žilo také původní římské obyvatelstvo a které jsme zvyklí nazývat **barbarské germánské státy**. Prosazovaly se v ní změny, jež **antiku po zvolna přetvářely ve středověk**.

Křesťanství, vítězné náboženství římského impéria, úspěšně pronikalo též **k barbarům**, ovlivňovalo je a bylo jimi ovlivňováno. V prostředí římské říše i na území barbarských germánských království se zdárně rozvíjela plodná **syntéza antického a křesťanského myšlení, vzdělanosti, starších i nových etických hodnot**, pokračování díla, které se jako celek spojuje např. se jmény Klémenta z Alexandrie, Órigena, Eusebia z Kaisarie, Basileia Velikého a tzv. velkých Kappadočanů vůbec, Ambrosia (sv. Ambrože), Hieronyma (sv. Jeronýma), Aurelia Augustina (sv. Augustina), Boëthia, Cassiodora Senatora, Isidora ze Seville, i dalších. **Křesťanské náboženství a dědictví antiky** se stávaly jedním ze základních pilířů evropské civilizace. Měly ji nadále charakterizovat spolu s pestrostí zvyků, myšlenek a objevů, kterými k jejímu rozvoji přispívaly a přispívají všechny na našem kontinentu žijící národy.

Řada postav doby stěhování národů, jako hunský král Attila, římský vojevůdce Aëtius, burgundský vládce Gundahar, ostrogótský Theoderich Veliký, sv. Lupus z Troyes, biskup Anianus z dnešního Orléansu, sv. Severinus z Mautern a jiní, vešla do **pověstí a eposů nebo do legend o světcích**.

V době, kdy v básni „Přízrak“, zařazené do sbírky „Písneň otroka“, její autor Svatopluk Čech využil motivu boje Římanů s Attilou na Catalaunských polích, byla u nás znalost dějin uvedeného období zřejmě obecnější než dnes. I v současnosti však stojí zato se jím zabývat, protože se v něm událo nemálo věcí, hodných toho, aby byly podrženy v paměti. Některé proto, že jsou příklady nezničitelnosti určitých pozitivních všelidských hodnot, a jiné z toho důvodu, že by se už nikdy neměly opakovat.

Jako mezní data doby stěhování národů jsou zpravidla uváděna léta **375**, kdy přibližně Hunové překročili řeku Don, čímž podle antického zeměpisného pojetí pronikli do Evropy (pro tu je také uvedená epocha v zásadě vymezena, ačkoli v případě římského impéria je třeba brát v úvahu i jeho mimoevropské oblasti), a **568**, kdy Langobardi založili na území Itálie poslední z barbarských germánských států. Tyto letopočty bývají ovšem chápány také jen jako mezníky **vrcholné fáze procesu**, na jehož počátek lze klást už přesuny germánských Bastarnů, Skirů, Kimbrů a Teutonů ve 3. a 2. stol. př. n. l., k jehož významným projevům patří známé markomanské války 2. poloviny 2. stol. n. l. i velké barbarské útoky na římskou říši, k nimž docházelo v průběhu století třetího, kdy útočnost barbarského světa vzrostla též proto, že se na scéně dějin objevily nové a silné germánské kmenové svazy.

Na stránkách této knihy chceme podat stručnou charakteristiku **pozdně římského impéria**, věnovat se osudům **germánských kmenů a Hunů, částečně také Sarmatů**, a to – s výjimkou předposlední kapitoly – převážně v časovém úseku od **3. do 8. stol. n. l.** (o dalších účastnících stěhování národů, stejně tak jako o Sarmatech podrobněji, bude pak vyprávět některá z příštích publikací Vyšehradu). Jedním ze stěžejních témat tohoto pojednání je **šíření a působení křesťanství mezi Germány**.

STAV ŘÍMSKÉ ŘÍŠE V POZDNĚ ANTICKÉM OBDOBÍ

Do pozdně antické doby klademe vývoj římského impéria ve 3. až 5. stol. n. l., zejména epochu, označovanou jako **dominát**. V části 3. stol. prožila říše svou nehlubší krizi, za níž se významnou měrou zvýšila také **útočná aktivita barbarského světa**, takže se vnitřní slabost římského státu zhoubně spojovala s rostoucím ohrožením Římanů zvnějška. Všeobecná krize římského impéria vyvrcholila kolem poloviny 3. stol; poprvé byla významněji překonána za vlády císaře Aureliana v letech 270–275, a poté bylo impérium na delší dobu opět upevněno reformami císařů Diocletiana a Constantina I. Velikého, zakladatelů dominátu (který na Západě říše trval od r. 284 do r. 476). Toto druhé vývojové období římského císařství je časem **absolutismu**, neomezené císařské vlády, kdy císař na všechny, i ty nejvznešenější obyvatele impéria, formálně pohlížel jako na svoje poddané, měl svrchovanou zákonodárnou moc, vrchní vojenské velení a byl hlavou veškeré administrativy i soudnictví.

Jeho základní tituly zněly *augustus* (služebně mladší a podřízený císař mohl nést titul *caesar*, ale s touto hodností mu nepříslušela zákonodárná moc), *imperator* a *dominus et deus*. Kromě toho vytvořila tehdejší záliba v titulech co nejpodivuhodnějších ovšem i další oslovení a označení císaře, jako např. *tua serenitas* (tvá jasnost), *tua clementia* (milostivost, laskavost), *tua maiestas* (veličenstvo), apod. Císaři se však, jak vidíme, i nadále tykalo, protože latina oslovení množným číslem vůči jedné osobě vlastně nepřipouštěla. Vykáni, běžné od raného středověku, vzniklo nepochopením toho, že vícečlenné císařské kolégium, jaké v pozdní antice říši místo jediného panovníka převážně ovládalo, bylo i v záležitostech, týkajících se jen jednoho člena, oslovováno jako celek, aby se zdůraznila – mnohdy samozřejmě neexistující – jednota vlády a vůle všech spoluvládců. Tak potom na konci 5. anebo počátkem 6. stol. mohl být vykáni osloven např. franský Chlodvík, třebas se příslušný dopis či dokument netýkal nikoho jiného kromě něho. Za zmínku jistě stojí také to, že adresa římského císaře, znějí-

cí např. *dominus noster imperator Constantinus Augustus*, vůbec nemusela vypadat vznešeněji než oslovení vysokého správního úředníka říše, zvaného *praefectus praetorio*, jemuž příslušel titul: *inlustris et praecelsa magnificentia tua* (takřka do češtiny nepřeložitelný, ale znamenající zhruba: „tvá přejasná a vynikající vznešenost“).

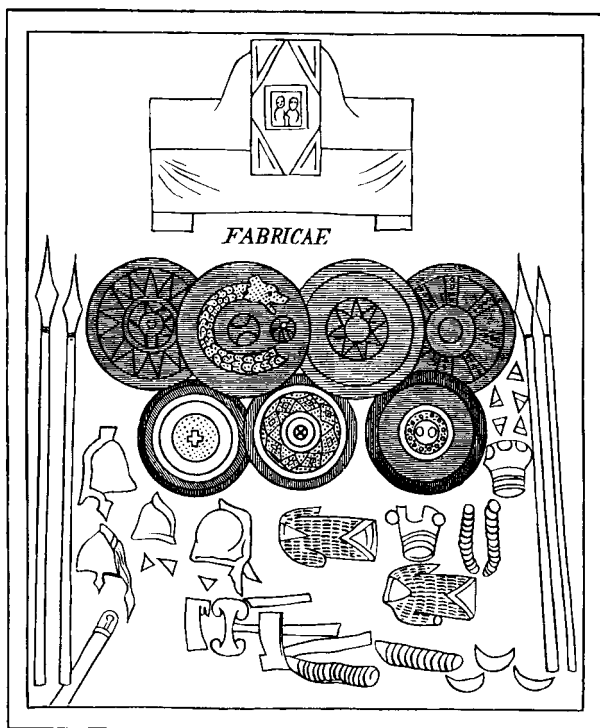
Ozdnaky císařské moci byly za dominátu velmi honosné, stejně tak jako dvorský ceremoniál, převzatý především ze zvyklostí perských velkokráľů. Od doby Constantina Velikého nosil císař diadém, čelenku ozdobenou drahokamy a perlami, k jeho insigniím patřilo žezlo i „říšské jablko“ – ve skutečnosti zlaté znázornění zeměkoule se soškou bohyně Vítězství, předmět, který měl symbolizovat světovládu a nepřemožitelnost římských panovníků. Jenom císař směl nosit nachový vojenský plášť, zvaný *paludamentum*, řecky *chlamys*, zbarvený speciálním druhem nachu (tzv. tyrským nebo hyacintovým). Každý, kdo takovýto plášť na sebe neoprávněně vzal, byl považován za uchvatitele císařské moci. Tento kus oděvu – *purpura vestis* – byl jako odznak svrchované vlády při audiencích u císaře též zvláštním způsobem uctíván: pozvaná osoba poklekla a políbila jeho vládařem podaný cíp.

Celá císařova osoba a vše kolem něho bylo považováno za posvátné. Jeho rada se nazývala *sacrum consistorium*, obydlí *sacrum palatium*, oděv *sacra vestis*, ložnice *sacrum cubiculum*. Nevadilo to ani císařům křesťanským, kteří však odložili titul *deus*. Císař pak mohl být pouze *divus* nebo *divinus*. Jak si pozdně římská křesťanství tyto pojmy přesně vykládali, je obtížné říci. Císař mohl být chápán např. jako Bohu výjimečně blízký a řízený jeho vůlí. Leckdy můžeme pojem *divinus* přeložit prostě jako „císařský“. Tak kupř. pozemky, patřící císaři, byly polnostmi *domus divinae*, pasáže, připsané k dochovaným zákonům, respektive jejich adresám, imperátorem samotným, byly označovány jako napsané *manu divina* – rukou císaře. Označení panovníka *Dei gratia* (z Boží milosti), známé ze středověku, se však ještě nevyskytovalo.

Císařský dvůr se nazýval *comitatus*, protože úkolem všech jeho četných příslušníků bylo panovníka doprovázet (*comitare*) na jeho cestách po impériu a na válečných taženích. Pokud se dvůr, císařská rada a užší osobní garda (*domestici*) pohybovaly po říši, znamenalo to pro obyvatele velkou zátěž. Museli jim poskytovat dopravní prostředky, zásobování i ubytování.

Z úřadů dvora patřily k nejvyšším úřad *quaestora sacri palatii*, jakéhosi císařova kancléře, který měl hlavní slovo při formulování zákonů, předsede-

Insignie úředníka zvaného *magister officiorum*, jemuž mimo jiné podléhaly i státní zbrojní dílny

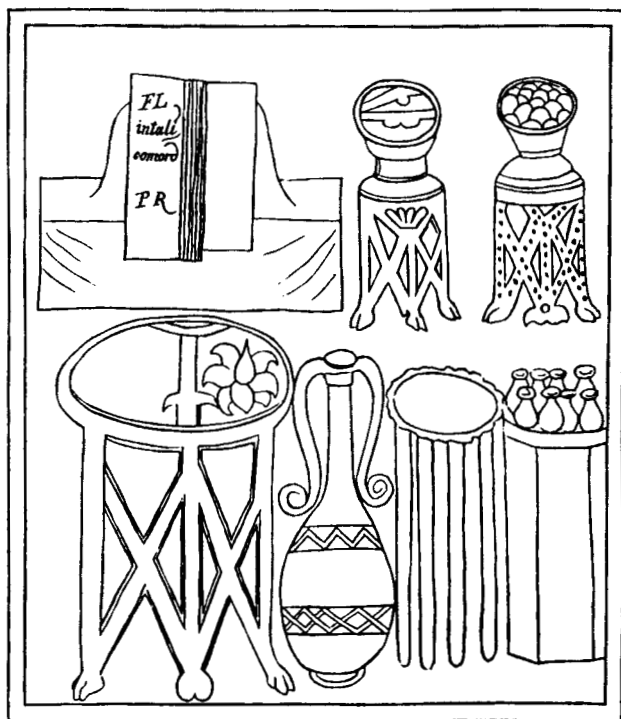

dal císařské radě, měl i důležité pravomoci soudní, náleželo mu vydávání dekretů pro určité velitelské hodnosti apod., a funkce *magistra officiorum*. Ten stál v čele všech císařských kanceláří (kromě rezortu financí), velel oddílům širší imperátorovy gardy (*scholae palatinae*) a také úředníkům, kteří se nazývali *agentes in rebus* a byli pověřováni úkoly různého druhu – např. doručováním císařským příkazů a oznámení do provincií, ohlašováním vítězství říšských armád – někteří z nich však plnili také poslání příslušníků tajné politické policie. Konečně k náplni funkce *magistra officiorum* přistupoval dozor nad všemi státními dílnami, které nepodléhaly jinému vysokému úředníku paláce, jenž se nazýval *comes sacrarum largitionum*. Tento hodnostář pečoval o záležitosti státní pokladny, o daně, jež do ní plynuly, o státní mincovny a císařské dílny, vyrábějící luxusní oděvy a drahocenné zbraně. Tzv. *comes rei privatae* vedl císařovu soukromou pokladnu, kam se shromažďovaly zejména zisky z císařova osobního i korun-

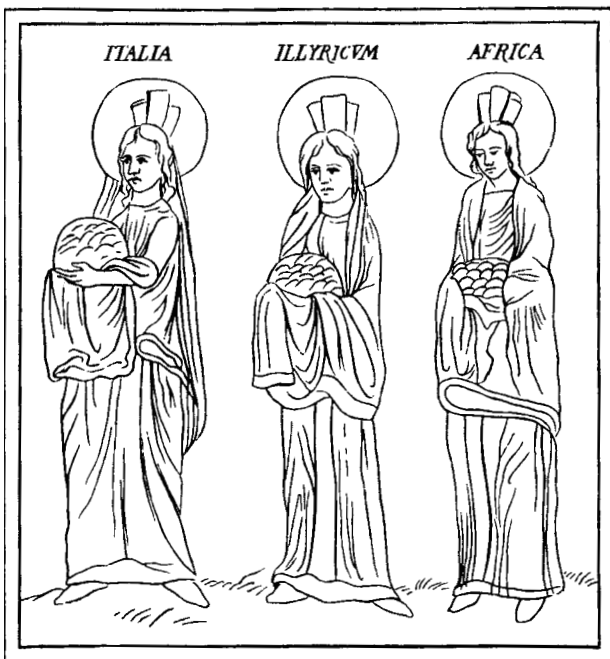
ního majetku. Velmi vlivným úřadem byla i hodnost *praepositus* nebo *primicerius sacri cubiculi*, což byl císařův komoří, vybíraný z řad dvorských eunuchů. Jeho pravomoci nám nejsou známy zcela přesně, mj. také proto, že list, obsahující popis této funkce, se během času z důležitého seznamu pozdně římských civilních a vojenských hodností, zvaného *Notitia dignitatum*, ztratil. (Jde o pramen, který vznikl nejdříve r. 395, nejpozději r. 430, a byl buď přehledem, vypracovaným pro císaře Valentiniana III. – v případě pozdějšího data jeho vzniku – nebo pro některého nám neznámého vysokého státního hodnostáře.) Komoří řídil kupř. úředníky, starající se o císařovu šatnu nebo o jeho klid (*vestiarii*, *silentiarii*), ale měl na starosti i chod financí panovníkovy domácnosti a byl jakýmsi dvorským obřadníkem. Jiní významní úředníci dvora, *notarii*, byli rychlopisci, kteří pořizovali protokoly ze zasedání císařské rady. Mohli vznášením různých – řekněme technických – připomínek ovšem též ovlivňovat její jednání a nejzkušenější z nich se stávali právoplatnými členy *consistoria*. Jako císařovi zmocněnci bývali *notarii* s rozličnými úkoly vysílání do provincií atd. V jejich čele stál *primicerius notariorum*, jenž měl na starosti také vedení seznamů vysokých civilních i vojenských hodnostářů státu. Jeden z těchto *primiceriů* vypracoval i vzpomenutý spis *Notitia dignitatum*.

Jenom v popisu dvorských úředníků dominátu bychom mohli pokračovat ještě poměrně dlouho – přes úřad *castrensis sacri palatii*, jenž měl dozor nad služebnictvem paláce, či úředníka titulovaného *cura palatii*, pečujícího o ubytování a stravování dvora na cestách, stavby a opravy císařských paláců, až třeba k *decanum*, kteří v paláci střežili dveře. Důležitější je však poznamenat, že centrální správa byla byrokratická, dost často úplatná a čelná místa v ní byla žádána natolik, že se lhůty povinné služby na vedoucích postech zkracovaly až na pouhý rok, aby se co nejvíce uchazečů o ně mohlo uspokojit. Mnozí z nich ostatně ani tolik neprahli po úřadě samotném, jako spíše po privilegiích, která získávali s jeho nastoupením anebo po jeho složení – výslužbou. Proto byly též velmi oblíbeny *honorární* anebo *titulární* hodnosti – leckdy protekcí či podplácením získané tituly, jejichž nositelé úřad ve skutečnosti nezastávali, ale výsady, jako bylo třeba osvobození od povinností členů městských rad, zvaných kuriálové, útrpných výslechů, starostí o státní poštu, od ubytování přesouvající se římské armády nebo cestujících státních úředníků apod., od mimořádných nebo dokonce i řádných daní a dávek, obdrželi.

Znak představeného císařského palácového služebnictva mj. ukazuje, jak vypadal pozdně římský ozdobný nábytek a keramika

Funkce u dvora nebyly ovšem jedinou příležitostí, jak různých státní službou získávaných privilegií dosáhnout. Kromě služby v armádě, o které budeme hovořit na konci této kapitoly, tu byly také vysoké úřady **místní správy**. Za zakladatelů dominátu, císařů Diocletiana a Constantina I., proběhla reforma správního rozdělení říše. Nejvyššími správními jednotkami se staly čtyři *praefektury* – Galská, Italská, Illyrská a praefektura Oriens (viz mapku na předsádce). Do čela každé z nich byl postaven úředník s titulem *praefectus praetorio*. Dříve, za prvního období římského císařství zvaného *principát*, se takto nazývali velitelé císařovy osobní stráže, proslulých praetoriánů, muži, ze kterých se ve druhé polovině 2. století stali oficiální zástupci císařů. Nyní šlo o ryze civilní úředníky, v rámci místní správy nejvýznamnější. *Praefektury* se členily na diecéze (*dioecesis*), jichž bylo v říši nejprve dvanáct a později patnáct, a jejichž vedoucí úředníci se nazývali zástupci praefekta praetoria (*vicarii praefecti praetorio*). Die-

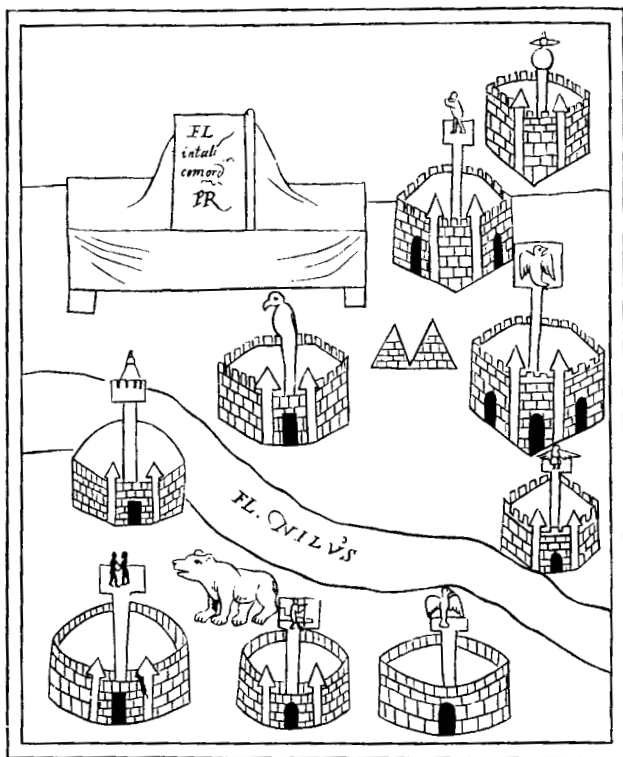
Personifikace diecézí italské praefektury. Zdůrazněno je bohatství, které tato území říši přinášejí

céze se skládaly z provincií, jejichž počet a velikost v první čtvrtině 5. stol. n. l. ukazuje opět mapka č. 1. Správci provincií nosili různé tituly, jako *praeses*, *corrector*, *consularis* anebo *proconsul*, z nichž poslední měl mezi nimi nejváženější postavení. Posléze se však pro všechny provinciální místodržitele v podstatě ujal jednotné označení *iudex*. (Znamená „soudce“, správnější je ale překládat je jako „správce“.)

Rozdělení říše do čtyř velkých administrativních celků bylo do života vyvoláno nepochybně rozumným, ale v praxi se nakonec neprosadivším záměrem císaře Diocletiana, jenž chtěl po hluboké krizi vládního systému říše, kterou znamenalo období vojenských císařů (235–284 n. l.), zabránit uchvacování panovnické moci a ustavičným občanským válkám, jež s tím byly spojeny. Tyto války decimovaly obyvatelstvo, ruinovaly hospodářství, nedovolovaly řešit vnitřní problémy státu a oslabovaly jeho vnější bezpečnost.

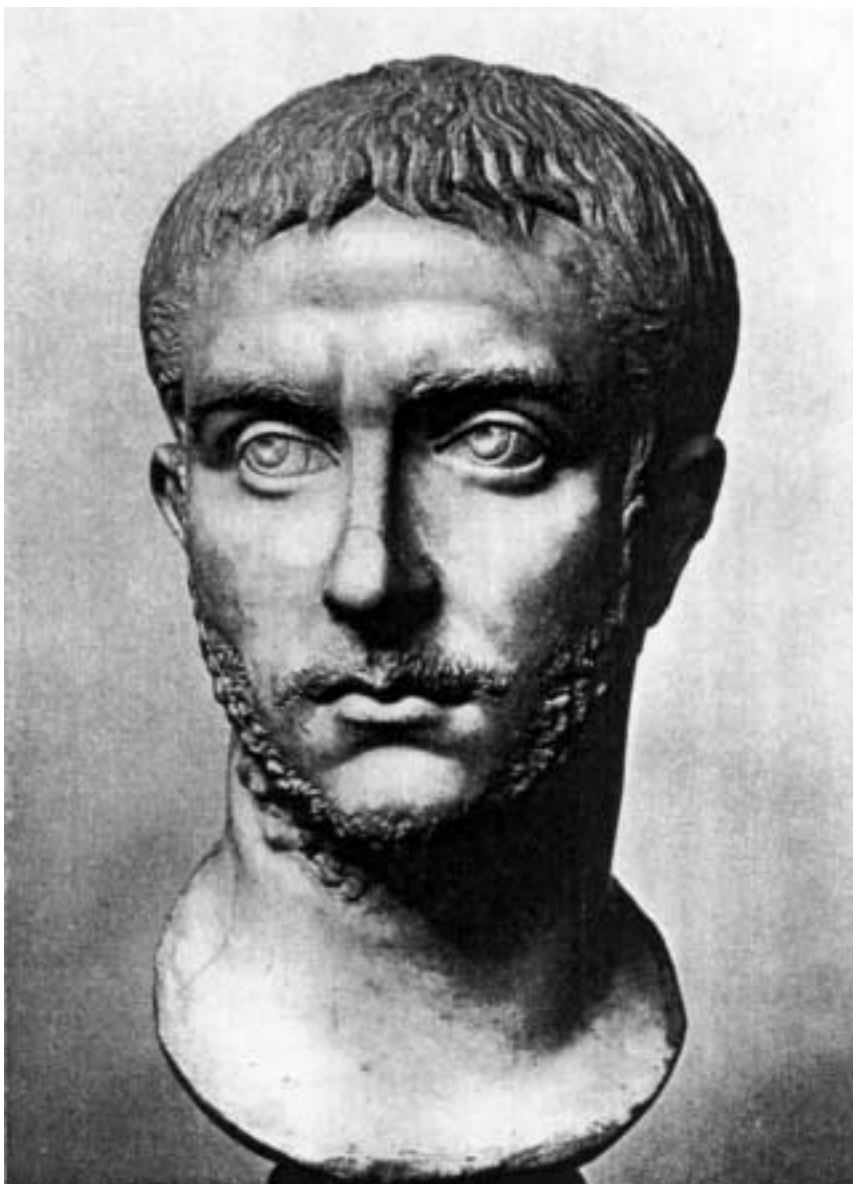
Častému střídání a vzájemným bojům císařů chtěl Diocletianus, obecně známý zejména jako poslední velký pronásledovatel křesťanů v římské

Symbole provincie
Egypta

říši, zabránit zavedením nástupnického systému, označovaného jako *tetrarchie*, vláda čtyř. Ustavení většího počtu spoluvládů mělo přitom vést také ke zlepšení organizace obrany proti *barbarům* – proto císařům určil za sídla města, z nichž bylo blíže k ustavičně ohrožovaným hranicím – dnešní Trevír, Milán, Sremskou Mitrovici (na Dunaji v Srbsku) a Nikomédii v Malé Asii (nedaleko Byzantia, budoucí Konstantinopole), kde se usídlil sám. Rovněž hospodářské a sociální problémy, dědictví dlouhého období bojů o trůn, nemohl v nesmírně rozsáhlé římské říši účinně řešit a odstraňovat pouze jediný panovník.

Umělecké vyjádření Diocletianova záměru, porfyrové sousoší tetrarchů, které je dnes možno zhlédnout v Benátkách, mělo symbolizovat pevnou jednotu spoluvládů a jejich vzájemnou sympatii. Nejenom v oslovování císařů, jak jsme už výše podotkli, ale i v pojetí zákonů, které byly vyhlášová-

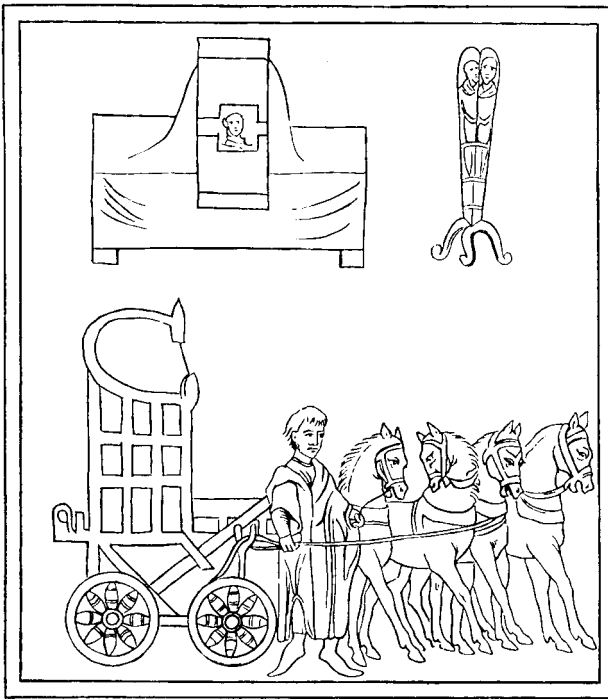
Sochařský portrét císaře Galliena (253–268), za něhož (i když prakticky bez jeho osobní viny) došlo k vyvrcholení tzv. všeobecné krize římského impéria

ny jako dílo a vůle všech spoluvládců, ačkoli mnohdy platily jenom v obvodu moci jednoho z nich, žilo toto přání úporně dál až do posledních dnů římského impéria jako celku. Ještě Diocletianus sám se však dožil rozpadu svého nástupnického systému, jenž skončil v nových občanských válkách.

Diocletianův model střídání vládců se do jisté míry podobal zásadám, za nichž po senátem zvoleném císaři Nervovi (96–98 n. l.) nastupovali panovníci dynastie tzv. adoptivních císařů, mezi nimiž nacházíme jedny z největších osobností římských dějin vůbec: Traiana, Hadriana, Antonina Pia i filozofa na trůně, Marka Aurelia. Zde ovšem volil vládnoucí císař jen jednoho příštího nástupce, jehož přijal za svého adoptivního syna, zatímco podle principů Diocletianovy tetrarchie si měli dva vyšší vládcové s hodností *augustus* vybrat dva svoje podřízené – *caesary*, kteří by vládli společně s nimi, a kvůli upevnění vzájemných svazků je rovněž adoptovat. Každý *caesar* samostatně vládl ve svěřené části říše, kde měl i svého *praefekta praetoria*, ale měl se podřizovat zákonům vydávaným *augusty*. Buď po dvaceti letech nebo v době, kdy by se *augustové* již cítili unaveni, měli oba dva naráz odstoupit, na jejich místo se automaticky měli posunout *caesarové* a jako jejich kolegy byli odstupující služebně starší vládcové povinni jmenovat nové *caesary*. Osobní tíživosti, rodinná pouta, neochota být nejprve „jen“ *caesarem* apod. tento systém pohřbily. Zůstalo z něho však rozdělení říše na čtyři *praefektury* a také vysoké úřední postavení čtyř *praefektů praetoria*.

Velmi charakteristickým rysem pozdně antického vývoje bylo rozdělení společnosti do více či méně uzavřených **stavů**. Možnost sociální mobility se vytrácela, každý občan říše měl postupem času určeno své dědičné místo, k němuž se vázaly rozličné povinnosti vůči státu.

Nejvyšším společenským stavem říše byli **senatores**. Římský senát jakožto státní rada, nejdůležitější a nejváženější politické grémium republikánského Říma, v době císařství ve svém významu velmi poklesl. Za dominátu již neexistovalo rozdělení provincií na císařské a senátní, charakteristické pro předchozí etapu vývoje císařství, *principát*, a symbolizující alespoň formální dělbu vlády nad říší mezi císaři a tímto orgánem. Senát nyní pod předsednictvím *praefekta Urbis Romae* sloužil většinou jako instituce určená k publikování císařských zákonů, pronášely se tu oslavné řeči na císaře i jiné osobnosti, význačné buďto svými činy, anebo císařovou příz-

Insignie římského
městského praefekta.
Je zde vyobrazen také
jeho „osobní“ vůz

ní, schvaloval těmito osobnostem sochy a navrhoval věnovat sochy císařům. Hodil se, bylo-li potřeba prohlásit někoho panovníkovi nepohodlného za veřejného nepřítele. Úkolem senátu byla též volba úředníků, pečujících zejména o pořádání her pro obyvatelstvo města Říma (*quaestores, praetores, consules suffecti*), nositelů funkcí, jejichž potřebnost pro uspokojení římského lidu byla jednou z hlavních příčin dědičnosti senátorského postavení. Dá se říci, že byl především jakousi privilegovanou městskou radou Říma, mající pomáhat v administrativě města jeho praefektovi. R. 359 pak ke starému, již z královského období Říma pocházejícímu senátu, přibyl na Východě říše stejně privilegovaný senát, zasedající v Konstantinopoli. Od r. 440, protože senátorský stav do té doby už početně velmi vzrostl a senátorům bylo dovoleno žít také mimo obě hlavní města, bylo skutečné členství v senátu omezeno jen na ty, kterým příslušelo nejvyšší hodnostní postavení mezi senátory, vysoké státní úředníky, obdařené titulem *illustres*.

Poradním orgánem císařů doby dominátu formálně sice senát zůstal i nadále, panovník však státní záležitosti probíral především s císařskou radou, zvanou *consistorium sacrum*, skládající se z nejvyšších civilních a vojenských úředníků dvora. Teprve v r. 446 – neboť mezitím došlo k velkému nárůstu sociální prestiže příslušníků senátorského stavu a jeho členové, *illustres*, byli z určité části stejně totožní s právě úřadujícími nejvýznamnějšími úředníky státu – se požadavek probírat předlohy zákonů nejenom v císařské radě, ale i se členy senátu, opět objevil v jedné z (východořímských) císařských konstitucí. Pouze formálně zůstávalo právo senátu schvalovat císaře.

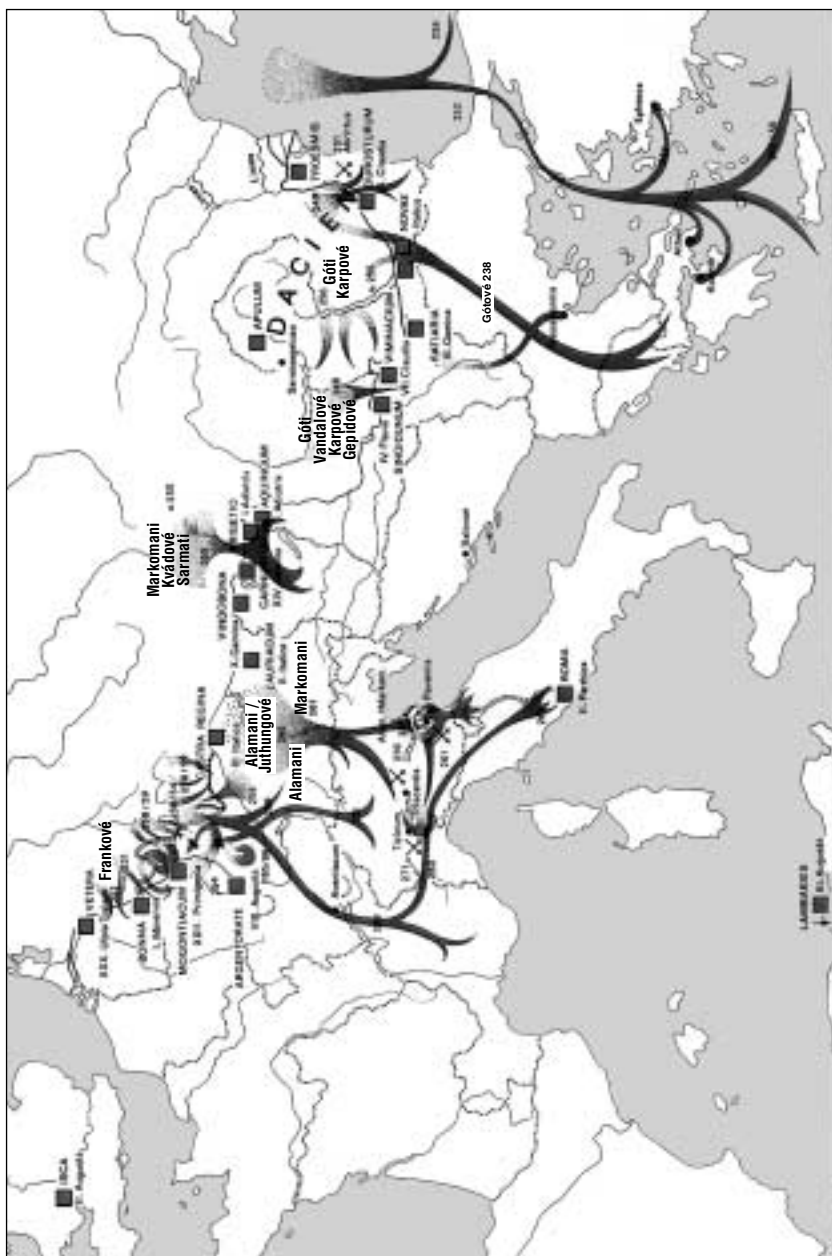
Na rozdíl od pozice senátu jako orgánu nebylo ostatně postavení *senátorů* ani za dominátu (snad s výjimkou doby Diocletianovy vlády) zdaleka podružné. Byli to příslušníci nejvyšší – a od přelomu 4. a 5. stol., kdy zanikl stav jezdecký (*equites*) – jediné šlechty říše. Senátorský stav požíval různých výsad, chránících jeho členy např. před povinnostmi tzv. kuriálů (o nichž pojednáváme níže), před tělesnými a potupnými tresty nebo mučením při výsleších (s výjimkou procesů, týkajících se urážky císařského majestátu); určeným soudcem pro ně byl ve všech občanskoprávních případech a v případě senátorů, trvale bydlících v hlavních městech, i v záležitostech trestních, *praefectus* Říma nebo Konstantinopole, pocházející z jejich kruhů. Od doby Constantia II. (337–361) do r. 382 byli všichni senátoři osvobozeni od placení mimořádných daní a od různých povinností vůči státu, souhrnně nazývaných *sordida munera* (doslova „špinavé, nečestné, nízké povinnosti“), poté je příslušnost k senátorskému stavu od mimořádných daní, a pokud zároveň nebyli vyššími císařskými úředníky, ani od vzpomenuých *muner* již neosvobozovala, a od r. 409 byli těchto daní, dávek a prací pro stát zproštěni pouze příslušníci nejvyšší senátorské vrstvy, mající titul *illustres* a požívající v podstatě výsad významných císařských úředníků, nikoli příslušníků senátorské šlechty jako takové. Ke zvláštním povinnostem senátorského stavu patřilo placení doplňkové daně, zvané *folles senatorius* nebo *gleba*, a odvádění poplatku *aurum oblativium* – zlata, jež měli věnovat zejména při nástupu a každém 5. výročí vlády určitého císaře. Tyto speciální daně, které senátory zřejmě nijak zvlášť nezatěžovaly (*gleba* např. podle velikosti jejich majetku ročně obnášela čtvrtinu, polovinu anebo jednu libru zlata), byly však zrušeny, případně vymizely kolem poloviny 5. století.

Senátorská vrstva v sobě zahrnovala nejbohatší a nejvznešenější rodiny impéria. Zprávu o ročních příjmech konkrétně italských velkostatkářů

senátorského stavu nám pro počátek 5. stol. přináší řecky píšící historik Olympiodóros. Nepočítáme-li cenu neprodané úrody, ponechané pro vlastní potřebu, vynášel skutečně rozlehlý velkostatek za rok 40, střední 15, menší asi tak 10 kentenariů zlata. Jeden kentenarion je přitom jednotka, obnášející 100 římských liber, to je 32,7 kg.

Daně z tak velkých majetků by jistě mohly být pro státní rozpočet velice přínosné. Právě ti nejbohatší si však mnohdy dokázali zajistit různá *daňová privilegia* anebo s pomocí svých *buccellariů*, většinou barbarů, kteří jim sloužili jako soukromé vojenské družiny, daňové výběřčí městské samosprávy i státu samotného prostě zahnat. Římská vláda na Východě i na Západě se znova a znova o určitá, někdy i velmi podstatná omezení daňových privilegií snažila. Značně zajímavá je v tomto směru novella Valentiniana III. z r. 441. Patří k císařským konstitucím, jež se nám dochovaly v nezkrácené podobě (ne pouze formou stručných výtahů) a v kterých můžeme najít cenné popisy situací a pohnutek, z nichž tyto zákony vznikaly, stížnosti na chování lidí i různé další pro historika cenné informace. Valentinianova vláda chtěla anulovat téměř veškerá privilegia, týkající se odvodu daní a zrušit všechny výjimky z výkonu povinností označovaných jako *sordida munera*. Zákonodárce se velmi podivoval nad tím, co je vlastně urážejícího, nečestného na službách prospěšných obraně a slávě říše (šlo např. o už vzpomenuté ubytování vojska či starost o fungování státní pošty, po jejiž dráze se pohybovali císařští úředníci a poslové, byly dopravovány naturálie a peníze pro vojenské jednotky nebo administrativu státu, o výstavbu a opravy silnic, údržbu hradeb apod.), a vyslovil přesvědčení, že čím vyšší hodnota a větší bohatství kdo má, tím horlivěji by měl své povinnosti vůči státu plnit. Adresáti této výzvy však měli dost moci a vlivu, aby na ni mohli nedbat.

Jinou otázkou samozřejmě je, zda jejich chování bylo rozumné. Ptal se tak například křesťanský presbyter Salvianus z Massilie, dnešní Marseille, ve svém vysoce kritickém díle O vládě Boží: *A jaké je to, prosím, šílenství nebo slepota, věřit, že mohou obstát soukromé majetky, zatímco stát je chudý a ozebračen?* Státní pokladna římského Západu byla ve 40. letech 5. stol. již chudá natolik, že se nedostávalo prostředků na obživu, odění a výzbroj armády. Tyto obtíže pocházely zvláště z toho, že velké části západořímského území byly obsazeny nebo popleněny barbary a neplynuly z nich žádné, či jenom značně redukováné daně. Zdejší magnáti se přitom zrušení svých privilegií rozhodně bránili v době, kdy svým útokem na Itálii hrozili Van-

Mapka barbarských útoků na území římské říše ve 3. stol. n. l. (Podle publikace B. Krügera a kol., díl I)

dalové a kdy se začínal kalit vztah římského impéria a Attilovy říše. Podobně ostatně reagovali i bohatí a mocní římského Východu, když se konstantinopolská vláda snažila daňové výsady odstranit kvůli nutnosti platit Hunům vyšší tribut (r. 443).

Přesto se však nedá říci, že by všichni představitelé senátorské aristokracie patřili k oné kategorii, již Valentinianus III. anebo Salvianus kritizují. Pozdně římský stát měl v řadách své šlechty i velmi vzdělané, moudré a skromné osobnosti. Takové, jako byl např. Q. Aurelius Symmachus, jeden z nejvzdělanějších mužů pozdní antiky, který v 80. letech 4. stol., za vlády císaře Valentiniana II. a Theodosia Velikého, zastával jako představitel nejvyšší šlechty funkci *praefekta Urbis Romae*. Nositelům tohoto úřadu věnoval nedávno předtím císař Gratianus jakýsi luxusní vůz zahraniční, zřejmě perské výroby. Symmachus v něm však zdvořile odmítl jezdit, neboť si – podle svého sdělení Valentinianovi II. – neuměl představit, že by se mezi „svobodnými občany svobodného města“ mohl projíždět pyšně jako mytický král Salmóneus z Élidy, který chtěl ve svém voze napodobit Dia.

V každém případě byl pozdně antický senátorský stav vrstvou, která napomáhala **feudalizaci** římského impéria, skupinou, prorážející cestu k přeměně antické společnosti ve středověkou, a jeho příslušníci si udrželi významné postavení i v sociální struktuře tzv. barbarských germánských států, od první poloviny 5. stol. vznikajících na půdě západořímských provincií. Na velkostatech této vrstvy se zvolna vytvářely poměry, podobné situaci na středověkých patrimoniích. Změny, ke kterým zde docházelo, působily na vývoj v rámci dalších sociálních skupin římského obyvatelstva, pro něž byly velkostatky a vůle jejich vlastníků směrodatné. Šlo o otroky, kolóny a osoby pod takzvaným patrociniem.

Podmínky **otroků** se v pozdně antickém světě zlepšovaly. Otroci pravda i nadále zůstávali pouhým objektem práva, nestali se jeho subjektem, což znamenalo, že sice mohli např. být předmětem kupní a prodejní nebo darovací smlouvy, ale sami žádnou takovou smlouvu uzavřít nesměli, neboť jim chybělo právo vlastnit jakýkoli majetek. Podobně jim římské zákony původně upřely možnost uzavírat zákonná manželství, takže pán mohl manžela, manželku i děti prodat na libovolná různá místa. Nesměli hájit svoje zájmy před soudy, právo neposkytovalo žádnou ochranu jejich osobám: pokud je někdo cizí zabil či poškodil na zdraví, musel prostě jen poskytnout jejich pánovi náhradu škody. Žádný Říman ale od r. 246 nesměl ani vlastního otroka svévolně zabít a r. 325 zákon zakázal rodiny otroků

rozlučovat. Podstatnou změnou bylo i usazování otroků na půdě, bez níž nemohli být prodáni. Takoví nesvobodní si směli část výtěžku svého hospodaření ponechat pro vlastní potřebu, pánovi odevzdávali pouze dávky a nebyli už tedy zcela závislí na tom, kolik jídla anebo tunik jim poskytne. Všichni pozdně antičtí otroci směli mít rovněž *peculium* – pole, dílnu, finanční prostředky atd. – jichž mohli užívat podle vlastního uvážení, třebaže podle zákona *peculium* nadále zůstávalo součástí pánova majetku.

Vliv na zlepšení situace otroků jistě měly určité důvody ryze praktické – vítězné války jich zpravidla za pozdně antické doby už nedodávaly dostačující počet, takže bylo nákladnější si je pořídit, lépe pracovali, když byli za určité dávky usazeni na půdě a měli na výsledcích svého pracovního výkonu zájem. Napomáhala tomu však také stoická filozofie, jež otroka označila za přítele na nižším stupni, ne tedy za pouhý „mluvící nástroj“, nebo křesťanství, které otroky v oblasti kultu postavilo zcela naroveň lidem osobně svobodným.

V podstatě opačně jako u otroků se vyvíjela situace **kolónů**. Z původně svobodných občanů se totiž stávali pouhými polosvobodnými lidmi. V počátcích císařství, v dobách po změně letopočtu, byli kolóni nájemci velkostatkářské půdy, kteří se ze své svobodné vůle rozhodli pronajmout si určitý pozemek a jeho vlastníku odvádět pachtovné. Bezzemci nebo maloroľníci si ovšem v počátcích nového hospodaření obvykle potřebovali vydlužit také osivo, nástroje, nářadí, zemědělská zvířata a začínali tak s dluhy ještě dřív, než je do nich uvrhla těžká konkurence se zemědělskou velkovýrobou. Dluhy, zejména v oblasti placení pachtovného, narůstaly a dědily se z generace na generaci. Dokud je nesplatil, nesměl kolón z pronajatého pozemku odejít, a tak svoboda pohybu i volby způsobu života vzala u zadlužených kolónů za své ještě dřív, než zákony císařů dominátu připoutaly k pronajaté půdě všechny tyto nájemce bez rozdílu, ať měli dlužné částky splaceny nebo ne.

Prvním důvodem tohoto legislativního opatření byla daňová reforma, zavedená v 90. letech 3. stol. Diocletianem, v jejímž rámci byli kolóni připsáni k daňovému cenzu velkých vlastníků. Působily tu však i zájmy statkářů, kteří volným stěhováním kolónů nechtěli přicházet o pracovní síly, obdělávající jejich půdu. Ze zákona, který známe z r. 332, víme, že se i kolóni stali dědičným stavem – tak jako senátoři, ale jistě méně atraktivním. A jejich situace se pak horšila nadále. Podobně jako otroci nesměli volně disponovat ani svým vlastním majetkem, protože vším, co měli, museli ru-

čít za placení pachtovného. S vlastníkem statku se v občanskoprávních případech nesměli soudit, mohli se ale zato s menšími spory a problémy svěřovat jeho soudcovské moudrosti. Když uzavřeli sňatek s partnerem, který byl vázán k jinému statku, dělili se pak vlastníci nevybíravě o jejich děti. Zákony to sice opakovaně zapovídaly, neboť kolóni, hlavně kvůli povinnosti konat vojenskou službu, byli stále považováni za svobodné lidi, ale praxe se příliš neměnila, až v 1. polovině 6. stol. byzantský císař Iustinianus I. zjednodušil věc prostě tím, že kolónům sňatky mimo hranice jejich statků zakázal. Nejdrastičtějším plodem vývoje pozdně antického kolonátu bylo tělesné trestání kolónů, nařizované velkostatkáři, a jejich zavírání do soukromých vězení.

Páni, *domini*, což je titul, pod kterým velcí vlastníci v pozdní antice vůči kolónům již běžně vystupovali, chránili ovšem občas svoje zemědělce také před loupeživými útoky barbarů, za nichž se mohli skrýt za opevněními velkostatku, sloužícího jim jako útočiště, a využít bojových kvalit *buccellariů* statkáře. Někdy je chránili i před státními výběřčími daní a těmi, kteří měli na starosti shromažďování nováčků pro římskou armádu. Stát se tak s mocnými vlastníky dostával do konfliktu i v této oblasti, nejenom pokud se týkalo privilegií.

Barbarské vpády a daňové zatížení poddaných římské říše podporovaly také vznik instituce *patrocinia*, poněkud zvláštní ochrany, kterou mocnější lidé poskytovali jednotlivcům, někdy i celým vesnicím anebo malým městům.

Zákony vydané pro Východ říše hovoří hlavně o patrocinium, poskytovaném státními vojenskými i civilními úředníky. Hlavně vojenští velitelé bývali často vyhledávanými patrony. Takový velitel ubytoval ve vesnici, která ho o ochranu požádala, vojáky. V novějších dobách to býval trest, ale v období pozdní antiky je vesničané rádi přijali, důstojníku za jeho ochranu zaplatili, a pak již s důvěrou očekávali příchod výběřčích daní, které vojáci zahnali, hájíce přitom svoje dobré bydlo. Věc samozřejmě přišla k soudu, ale daňoví i správní úředníci se jenom marně namáhali, protože velitel uplatnil námitku zvanou *praescriptio fori*, zásadu, která v tomto případě znamenala, že záležitost, v níž jsou zapleteni vojáci, musí být předložena vojenskému soudu. A soudcem byl právě velitel, patrocinium poskytující.

Pokud lidé, kterým se lépe vyplatilo dávat poplatky „za ochranu“ než odvádět daně, nemohli platit v penězích či v naturáliích, odevzdávali patronovi svůj pozemek, který pak mohli obdělávat už jenom jako nájemci bez vlastnického práva, na patronovi nyní ještě podstatně závislejší.

Dochované západorímské zákony o patrociniu mlčí; zřejmě zde hrála roli sociální prestiž a obrovská ekonomická moc senátorských rodin, jež tady v roli patronů vystupovaly. Zato nemlčí katolický kněz *Salvianus*, který v patrociniu spatřoval jedno z největších zel, které, jak správně poznal, zbavuje chudé svobody.

Salvianus nebyl ekonom ani sociolog, dovedl se však bystře a soucitně rozhlížet okolo sebe. Byl také jedním z těch pozdně antických autorů, kteří se nedívali na barbary, s nimiž se impérium dostávalo do styku a s jejichž způsobem života porovnával mravy a jednání římských křesťanů, pouze s despektem. Barbari byli totiž v jeho době buď pohany, nebo ariány, zatímco oficiální víra impéria byla katolická. Salvianus, který šel ve stopách Augustinova a Orosiova učení o hříchu a trestu, měl tedy důvod stavět etiku barbarů do protikladu s morálkou mnohdy nekřesťansky se chovajících Římanů, stěžujících si na pohromy, které v jedenáctém a dvanáctém století od založení města Říma postihovaly římský stát.

Je jasné, že Salvianus neměl pravdu úplně ve všem, co na životě a správě římského impéria kritizoval. Nás, současníky 21. století, by asi zarazil jeho odpor k divadelním představením – on však v nich viděl především součást někdejších svátků k uctění římských pohanských bohů. Zvláštní bylo též jeho stanovisko k Vandalům, Germánům, jejichž jméno se v 18. stol. stalo symbolem dravého ničení. Viděl v nich Boží trest, který postihl západorímskou severní Afriku, do které vpadli r. 429, a mravní vzor pro rozmařilé obyvatelstvo, zejména to, které žilo v největším a nejslavnějším městě této oblasti, Kartágu. Vždyť Vandalové podle něho nejen že nezačali navštěvovat místní „erotické podniky“ nebo napodobovat mužskou prostituci a tranvestitismus, které zde tenkrát kvetly, ale nevěstince zrušili a prodavačky lásky dokonce řádně provdali. Podle Salvianova hlediska barbari, a vůbec všechna neštěstí doby velkého stěhování národů, přicházeli za jediným účelem: aby napravili římské křesťany. Oni a jejich osud, nikoli nová a bojovná etnika barbarů, jsou středem Salvianova myšlenkového a citového světa, tím víc, čím přednosti barbarů silněji vyzvedává. Nepřeje cizincům, aby jeho stát ovládli, chce pouze přispět k tomu, aby se v něm snesitelněji žilo a aby *Romanitas* a *Christianitas*, jak jsou spojovány od dob církevního otce Eusebia a císaře Constantina I., reprezentovaly nejenom spojení římského státu a církve, ale i naplnění pravé podstaty křesťanství v římském světě.

Kněz Salvianus se ovšem nepozastavuje jen nad poměry osob žijících pod patrociniem, ale nad neutěšeným osudem pozdně římských chudých

obecně. Sociální péče státu se vztahovala jen na obyvatele dvou hlavních měst – Říma v západorímské a Konstantinopole ve východorímské oblasti. O nemajetné obyvatele ostatních městských sidel měly pečovat jejich samosprávy, ale o **malé venkovské rolníky** se nestaral nikdo. O tom, že rolníci, kteří zásobovali města potravinami, sami nejednou strádali hladem, svědčí jedno z kázání konstantinopolského patriarchy z přelomu 4. a 5. stol. Ióanna Chrysostoma (Hom. In Matth. 61, 3), které kritizuje i nemilosrdné vymáhání dávek od nájemců velkostatkářské půdy, vyžadovaných bez ohledu na jejich momentální hospodářskou situaci. Nebohatým zemědělcům se v římské říši na sklonku antiky nejspíš nežilo příliš dobře, ať již zůstali osobně svobodní, nebo hledali východisko ze své životní situace v polosvobodě kolónů či osob pod patrociniem. A dokonce i hlasy instituce tak vážené, jako byla od doby vlády Constantina Velikého křesťanská církev, bohužel zůstávaly nevyslyšeny.

Pozdně římský stát nebyl ostatně místem příliš příznivým ani pro **řemeslníky**. Jejich profesní sdružení, nazývaná *collegia*, byla v průběhu 4. a 5. stol. n. l. přeměněna v dědičné korporace, z nichž prakticky nebylo úniku. Syn pekaře musel převzít provoz dílny svého otce, manžela pekařovy dcery čekala stejná povinnost. Sňatky mezi příslušníky dvou různých kolégií i mezi těmito tzv. *collegiati* a ostatními činily potíže. Všichni *collegiati* museli přednostně, zdarma anebo skoro bezplatně, plnit své úkoly vůči státu – např. zásobovat Řím obilím, chlebem, vínem, vepřovým masem atd. Mladí muži, kteří odjeli studovat do různých proslavených škol – v Římě, Athénách, Konstantinopoli, Berytu (dnešní Bejrút) apod. – se po dosažení 20 let věku museli vrátit k povinnostem svého *collegia*.

Nelze si ovšem zas představit, že pozdně antický římský stát byl nějak programově zlý a ztrpčoval svým obyvatelům život jenom pro potěšení byrokracie. Příčina donucování občanů k plnění různých úkolů, souvisejících se životem státu, byla velice hluboká a v oné době i v podstatě neodstranitelná. „Modernost“, jíž na nás římský stát mnohdy působí, fungování státního aparátu, práva, vojenství, kultury, to všechno vyžadovalo více prostředků, než byli běžní daňoví poplatníci schopni odvést, aniž by svoji hospodářskou činnost a své majetky vážně ohrozili. A zase ne proto, že by snad římský stát byl obzvláště vyděračský, ale z toho důvodu, že v zásadě primitivní zemědělství a řemeslo byly požadavky takřka moderního státu příliš zatíženy. Je třeba si uvědomit, že všechny „zázraky“ starověkých civilizací byly něčím vykoupeny: dobytvačnými válkami, ždímáním cizího

podrobeného obyvatelstva, chudobou a nucenou pracovní povinností rolníků v Egyptě nebo v Mezopotámii, nedobrovolnými příspěvky od členů námořního spolku, využívanými pro rozkvět a pro výstavbu Athén... V dobách, kdy se římská říše stala jednotným státem s jediným občanstvím (k jeho udělení všem svobodným obyvatelům impéria došlo r. 212 n. l.), v časech, kdy už nebylo oblastí, z kterých by bylo možno brát nadměrné prostředky, aniž by se tím oslaboval stát jako celek, nezbývalo, než vedle daní a dávek vyžadovat od občanů ještě služby. Staroorientální státy takto budovaly své závlahové systémy, chrámy a pyramidy, římský stát se snažil udržet úroveň antické civilizace a proti stále sílícím útokům barbarů koneckonců i svoji prostou existenci.

To vše se samozřejmě odrazilo i na postavení vyšších vrstev městského obyvatelstva, tzv. **kuriálů**.

Města byla základními stavebními kameny antického světa, administrativními, náboženskými, výrobními, vzdělávacími a kulturními centry. Z pramenů o nich víme mnohem více než o venkově, kde sice žila většina obyvatel římské říše, přesto však život zde po dlouhou dobu nebyl výjimečně určující. Zhruba do konce 2. století n. l. se správa římských měst v podstatě sjednotila. Jejimi představiteli byli *decuriones* neboli *curiales*, jak je budeme dále nazývat, protože termín *curiales* na sklonku antiky převládl. Městské rady antických měst byly orgány samosprávy. Pečovaly o přestupkové soudnictví, městské finance, obhospodařovaly a pronajímaly půdu v katastru města a měly na starosti i další městský majetek, staraly se o výstavbu a provoz veřejných budov, místní školství a kulturu, obživu chudých příslušníků obce, reprezentovaly město směrem navenek, např. vůči císaři. Členy byli vždy bohatší občané, protože jejich činnost byla spojena i s nemalými vlastními výdaji.

V době, kdy římská říše prožívala časy svého největšího hospodářského rozmachu, bylo vykonávání funkce dekuriona velkou ctí a její jednotliví představitelé se překonávali ve snaze zanechat po sobě ve městě památku, např. v podobě nového sloupořadí, lázni, divadla atd. Od 3. stol. n. l., v kterém začíná všeobecná krize římské říše, těchto aktivit ovšem ubývá a ekonomické i společenské postavení nejvyšší vrstvy ve městech se horší.

Příčin tohoto stavu bylo několik a lze je opět rozdělit na ty, které představuje nevhodná politika římského státu, a ty, jež se skrývaly v závažných vývojových procesech, probíhajících mimo lidskou vůli a vědomí. Vítězství venkovské, rustikální civilizace nad městskou v pozdní antice, kdy se ven-

kov stal oblastí pokrokových vývojových trendů namísto města, nikdo nepřipravoval, nebylo cílem vědomých politických opatření, přece však probíhalo a antiku pozvolna měnilo ve středověk.

Nejobtížnějším úkolem kuriálů doby dominátu byla zodpovědnost za výběr daní a za daňové nedoplatky z půdy, ležící v městském teritoriu. To, co se nevybralo, museli všichni představitelé městské samosprávy doplatit z vlastního, ať už se státem požadovaná suma neshromáždila proto, že nájemci městských pozemků byli příliš chudí, aby mohli zaplatit, nebo dost mocní, aby městem pověřené daňové výběřčí (*susceptores, procuratores* nebo *exactores civitatis*) vyhnali. Ba docházelo i k tomu, že císař určité nájemce od povinnosti platit městu osvobodil, ale od obce byly přesto dál vyžadovány daně za celý, úměrně tomu nezmenšený katastr.

Státní úředníci, např. správci provincií, rádi pořádali pro lid ve svém sídelním městě hry, protože jim to přinášelo popularitu. K tomu, aby na ně přispěli anebo je i zaplatili docela, však leckdy nutili kuriály. Starostí kuriálů bylo, aby fungovaly městské lázně, ale i státní pošta, procházející jejich správním územím, aby zůstaly v pořádku hradby, stejně tak jako zásobování města apod. A výsad bylo málo. Dokonce i tělesné trestání kuriálů se prosadilo – pokud zpronevěřili veřejné peníze, mohli být bičováni olovenými důtkami.

Kdysi sebevědomá a hospodářsky silná skupina obyvatelstva říše ztrácela lesk a chudla. O funkce v městské samosprávě přestal být zájem, naopak, žádoucí bylo těmto povinnostem uniknout. Proto stát v průběhu 4. stol. členy městských rad k jejich údělu dědičně připoutal. Osoby, vázané ke kurii, byly vyháněny ze státních úřadů, z armády, vyhledávány na venkově a vraceny zpět do svých měst. V 1. polovině 5. stol. jim byl zakázán vstup do kléru, leda by veškerý svůj majetek přičkli městu. Zákon císaře Valentiniana III. (425–455) přitom ironicky poznamenává, že ten, kdo si vyvolí duchovní poslání, jistě na majetku nikterak nelpí. Z kuriálů se za dominátu stal další uzavřený stav římské říše. Nejbohatší z nich si však zpravidla uměli najít cestičku, jak se plnění povinností ke kurii vyhnout, např. vstupem do senátorského stavu. Finanční zodpovědnost čím dál víc padala na chudší členy kurií a ti nejméně majetní někdy přicházeli o všechno. Za císaře Valentiniana III. byla hodnota majetku, který opravňoval (a vlastně odsuzoval) občana k funkci kuriála, snížena na sumu 300 zlatých solidů, přesto se ale kuriálů nedostávalo.

Hlavní příčiny, které způsobovaly úpadek měst a městského obyvatelstva, spočívaly ve změnách, probíhajících na venkově, ve feudalizaci velko-

statků, která z nich činila hospodářsky tehdejší době mnohem přizpůsobenější a úspěšnější konkurenty středních statků městských. Venkovská latifundia se také ekonomicky do sebe uzavírala, měla své řemeslníky, vyrábějící vše, co nebylo třeba obstarat dálkovým obchodem s luxusním zbožím, takže nepotřebovala běžné specializované řemeslo měst. Města, symboly antického života, slábla v konkurenci s těmito reprezentanty nastupujícího středověkého životního stylu. Neuvážená politika krizi měst si ce prohlubovala, ale ani ozdravná opatření císařů, jako byli např. Iulianus, řečený Apostata (361–363), Valentinianus I. (365–378) nebo Maiorianus (457–461), ji nedokázala zastavit. A když se barbari naučili dobývat antic-ká městská opevnění, stala se města také oblíbeným cílem jejich kořistnických tažení.

Mnohokrát jsme již v tomto textu narazili na otázky **daňové politiky** pozdně římské říše. Systém placení daní byl pečlivě propracovaný, ale měl vážné chyby, jež z výběru daní činily nástroj nespokojenosti a nespravedlnosti, před kterou někteří občané impéria prchali k barbarům, někteří rozmnožovali řady loupežníků, zvaných *latrones*, a mnozí, žijící v Gallii nebo Hispánii, vstupovali mezi povstalce, kteří si říkali *bagaudi*.

Základem daňového systému říše, jak vznikl v době císaře Diocletiana, byla zemědělská daň, tzv. *annona*, které se podle toho, že byla vyměřována na základě rozlohy půdy, kde se fiskální jednotkou postupem času stalo různě v rozličných částech říše stanovené *iugum*, počtu pracovníků, kteří ji obdělávali, a počtu kusů dobytka ve vlastnictví statku, říkalo také *iugatio-capitatio* (*caput* = hlava). Kámen úrazu tohoto způsobu vyměřování daní spočíval v tom, že ten, kdo mohl obdělávat velké rozlohy půdy s racionálním počtem otroků nebo kdo na nich usazoval kolóny, platící *capitatio* za sebe, byl ve skutečnosti daněmi zatížen mnohem méně, než rolník, obhospodařující malou výměru půdy, ale mající početnou rodinu. Děti tvořily totiž zdanitelnou jednotku už od čtrnácti, v některých provinciích impéria dokonce od dvanácti let. Ve věku 65 let byl Říman od daní osvobozen.

Daň z řemeslnické činnosti, kterou okolo r. 314 zavedl Constantinus I. (*auri lustralis collatio*), byla daní živnostenskou, placenou v penězích (nikoli v naturáliích jako většina daně zemědělské). Pro římský státní rozpočet měla v porovnání s daní zemědělců mnohem menší význam, ale poplatníky byla pokládána za velmi tíživou povinnost; ke konci 5. stol. byla východořímským císařem Anastasiem zrušena. Speciální daně platili, jak už bylo řečeno, do poloviny 5. stol. také příslušníci senátorského stavu

a císař Valentinianus III. zavedl v době velké finanční nouze západořímského státu (konkrétně koncem r. 444 nebo počátkem r. 445) novou daň, placenou z koupě a prodeje napůl kupujícím i prodávajícím a dohromady obnášející $\frac{1}{24}$ z každého jednou stranou vydaného a druhou zase získaného solidu.

Daň z hlavy, zvaná *capitatio plebeia* nebo *capitatio urbana*, jež měla zpoplatňovat i chudší městské obyvatelstvo, jiné typy daní neodvádějící, byla vybírána jen čas od času a podle oxfordského badatele A. H. M. Jonese ve většině období dominátu spíše vyžadována nebyla.

Kromě pravidelných daní se mohly vybírat i daně mimořádné (*extraordinaria, superindicta*), určené na zvláštní výdaje, města byla vysávána poplatkem, zvaným *aurum coronarium*, a spočívajícím v povinné dobrovolném odvádění zlatých věnců, dávaných císařům při různých slavnostních příležitostech, kterými nemusela být jenom vojenská vítězství nebo např. svatby císařových dcer, ale i každé kulaté výročí jeho vlády.

K nespravedlnostem, které spočívaly už v samotném systému stanovování daní, přistupovalo již vzpomenuté zvýhodňování částí vlastníků různými privilegii a vznik situace, kdy stejné nebo zvětšující se daňové břemeno spočívalo na bedrech stále menšího počtu většinou chudších poplatníků, lidí, neschopných státním výběřcím daní po delší dobu účinně vzdorovat a profitovat pak z odpouštění daňových nedoplatků, k němuž představitelé římské vlády poměrně často sahali. Salvianus podává svědectví o tom, že velcí vlastníci nepřenášeli tuto výhodu, poskytovanou státem, na své pachtýře, ačkoli záměr vlády s tím počítal. Bezprostřední závislý výrobce si od břemene poplatků a dávek zpravidla zkrátka neoddechl, i když si od nich díky opatření vlády odpočal bohatší rentiér. Právě poplatníci nejméně potřební si vzhledem ke svému vlivu také obvykle promíjení daňových nedoplatků vynucovali, ačkoli pozdně antický stát daně zoufale potřeboval především kvůli obraně proti sílícím útokům barbarů, na udržování a posilování svého vojska.

Armáda, která měla říši bránit, se rovněž do jisté míry měnila ve stav. Synové vojáků měli nastoupit na místa svých otců, celé skupiny obyvatel (kolóni, kuriálové, collegiati) byly z dobrovolné služby ve vojsku vyloučeny. Od doby císařů Valentiniana I. a Valenta nesměli římsští občané nosit zbraně. Oproti časům, kdy slovo Říman byl vlastně jakýmsi synonymem bojovníka, kdy postavení vojáka zakládalo nárok na politická práva, se změnilo mnoho. Známy republikánský politik Gaius Marius zavedl na kon-

ci 2. stol. př. n. l. žoldněřskou občanskou armádu. Ve 4. a 5. stol. n. l. šlo již většinou o žoldněřské vojsko, složené z barbarů. Ti měli říši bránit proti dalším barbarským bojovníkům a pravda je, že to též dosti dlouho a zdařile činili. Bez barbarů by se pozdně římská říše prostě už barbarům neubránila.

V r. 440, když germánští Vandalové napadli Sicílii a očekával se také jejich útok na Itálii, centrum říše, Valentinianus III. právo Římanů nosit zbraně opět obnovil. Bylo to ale pozdní a zoufalé opatření. Již v dobách, které v dochované části svého díla popsal nejlepší pozdně antický historik Ammianus Marcellinus (šlo o léta 353 až 378), se římstí občané vojenské službě vyhýbali, i za cenu toho, že si usekávali prsty. Také zákony 4. a 5. stol. se takovými případy anebo zbíháním z armády často zabývají.

Nejpřirozenějším rezervoárem vojáků občanského původu byl venkov. Podle autora pozdně římského teoretického spisu o vojenství P. Vegetia Renata se odsud dali získat vojáci zdatnější, zvyklejší na námahu a život pod širým nebem než muži, kteří se narodili a bydlili ve městech. Odvody probíhaly podle majetkového cenzu: na určitou rozlohu půdy připadal jeden nováček, kterého musel vlastník či skupina vlastníků státu dodat. Armáda brance v dobách zvýšeného a vrcholícího barbarského nebezpečí nutně potřebovala, ale zemědělství impéria se v téže době potýkalo s velkým a prakticky dodnes v literatuře uspokojivě nevysvětleným nedostatkem pracovníků. Všude v říši, i v nesmírně úrodném Egyptě, se nacházely rozlohy půdy, ležící ladem. Velkostatkáři se odvodu svých kolónů bránili a pro stát také nebylo rozhodování snadné, protože s opuštěnou půdou klesaly jeho příjmy v naturáliích i ve zlatě. Jedno z řešení bylo nalezeno v tzv. *adaeraci* rekrutů, kdy vlastníci půdy místo mužů odváděli státu peníze. Za tyto prostředky se pak ze dvou zel – oslabování armády, nebo snižování produkce zemědělství – volilo třetí a do řad vojska byli najímáni barbari. Jejich podíl na obraně říše byl tak významný, že se dostávali i do funkcí nejvyšších velitelů. Žádný z těchto vojevůdců římský stát vlastně nezradil; zato mu někteří – např. Frank Arbogast (magister militum v letech asi 388–394), Polovandal a Poloříman Stilicho (394–408) anebo napůl Gót a napolovic Svěb Ricimer (456–472) neoficiálně, ale fakticky vládli.

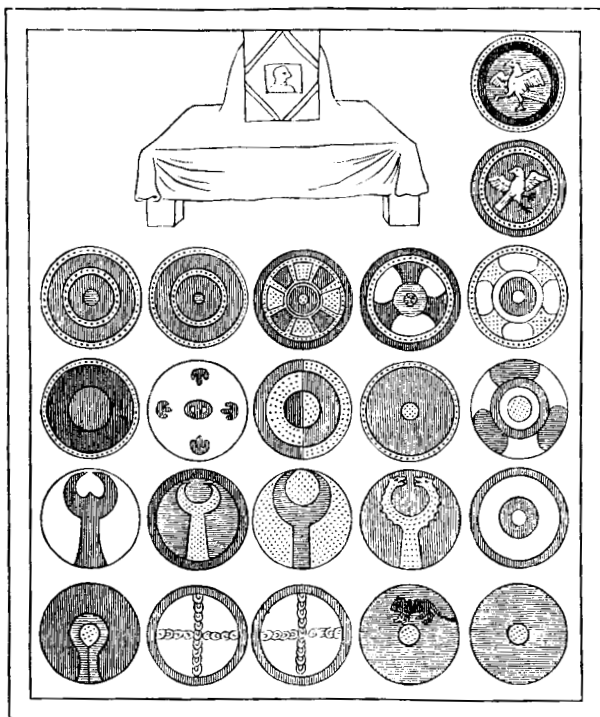
Ve službách římského impéria bylo využíváno barbarů různých kategorií. Skupiny válečníků i jednotlivci byli najímáni za žold, aby byli *organizačně začleněni do římské armády a podléhali jejím velitelům*. Někteří ze zajatých barbarů, eventuálně i dobrovolníci, byli usazováni na římské půdě,

obdělávali ji a konali vojenskou službu jako *laeti*, platící daně, jiní jako od daní osvobození *gentiles*. Obě tyto skupiny barbarů hájily zejména hranice a pohraniční oblasti římského státu. Jako *foederati* byly označovány zpravidla celé kmeny nebo součásti kmenů vedené vlastními náčelníky, sídlící původně vně římských hranic a poskytující vojenskou pomoc na základě jakési mezinárodní smlouvy a tzv. foederátního platu. Prvními barbary, usazenými se statutem foederátů přímo na území říše byli buď r. 376 (za císaře Valenta a Gratiana) Alavivovi a Fritigernovi Vizigóti, nebo Ostrogótové, Alani a Hunové skupiny vedené náčelníky Alatheem a Safrakem, s nimiž byla foederátní smlouva uzavřena r. 380 za vlády Gratiana a Theodosia I. Velké svazy foederátů (především Vizigótové nebo Ostrogóti Theodericha Velikého) sehrály v dějinách římského impéria dvojakou roli. Byly obránci, ovšem také nebezpečím; pokud nebyly spokojeny s postojem římské vlády ke svým požadavkům a potřebám, braly si samy, plenily římská území.

Západořímská říše musela hájit hranici o hodně delší než římský Východ. Armáda a její velitelé tu byli důležitějším činitelem. Základní reformy císařů dominátu, které se týkaly vojska, byly sice na Západě i na Východě stejné, ale v rámci vrchního velení armádě se poměry v západořímském státě vyvíjely jinak.

Na Východě se utvořil systém dvou, podle dobové potřeby i většího počtu velitelství ústředních (*magistri militum praesentales*), která však neměla vyšší pravomoci, než velitelství oblastní – až na výjimky, vyvolané v život vojensko-politickou situací – reprezentovaná třemi obvody, v jejichž čele stáli *magister militum per Orientem*, *per Illyricum* a *per Thracias*. Na Západě vznikl mezi *magistri militum praesentales*, kteří tu bývali zpravidla dva, a oblastním velitelem v galské praefektuře (*magister militum per Gallias*), vedle něhož, ovšem jen občas, bývali jmenováni i další regionální velitelé s titulem *magister militum*, vztah nadřízenosti a podrízenosti. Z *praesentales* se zde na konci 4. a na počátku 5. stol. dostal do popředí velitel pěchoty (*magister peditum*), z něhož se stal nejvyšší velitel západořímské armády jako celku. Od doby vojevůdce Constantia, pozdějšího císaře Constantia III. (vládl společně s císařem Honoriem r. 421), byl s vrchním velitelstvím spojován vysoký, Constantinem Velikým zavedený titul *patricius*, udělovaný doživotně, který ze západořímských vrchních velitelů učinil vlastně oficiální zástupce císařů a občas také velice úspěšné konkurenty jejich moci. Císařská moc na Západě v 5. stol. velmi upadla.

Vyobrazení části štítů se znaky vojenských jednotek, podléhajících vrchnímu velení generála, který má v prameni *Notitia dignitatum* titul *magister pedum praesentalis*; z této hodnosti se na Západě římského impéria vyvinula funkce vrchního velitele říšské armády

Nejbližšími podřízenými *magistrů militum* byli *comites rei militaris*, velící obvykle určité diecézi anebo podle vojenské situace vytvořenému důležitému úseku obrany (např. *comes Africae* podle *Notitie dignitatum* velel diecézi Africa, *comes Orientis* měl na starosti vojenské záležitosti diecéze Oriens, ale existoval kupř. i *comes litoris Saxonici per Britannias* pro obranu části západogallského pobřeží a jihovýchodního pobřeží diecéze *Britanniae*, vedle nějž úřadoval také *comes Britanniarum*, mající na starosti obranu ostatního území uvedené diecéze, apod.); tituly *comites* mohly být přímým podřízeným *magistrů militum* udělovány i pro jednotlivá konkrétní válečná tažení. *Duces* řídili zpravidla obranu jednotlivých, zejména okrajových provincií, nebo veleli delším pohraničním úsekům. Legiím, majícím v době pozdní antiky průměrně již jen okolo tisíce mužů, veleli obyčejně důstojníci s titulem *praefectus legionis* nebo *tribunus*, jednotlivým větším jednotkám loďstva *praefecti classis*.

Dominát většinou prakticoval důsledné *oddělení vojenských a civilních pravomocí*, a to nejenom v centrální správě anebo na úrovni *praefektur*, ale i v *provinciích*. Výjimkou byla zpočátku jen moc *magistra officiorum*, který však nikdy nevedl legiím, pouze určitým oddílům gardového vojska, jež se postupem času (v důsledku toho, jak císařové přestávali být aktivními vůdci armády) stávaly spíše jen přehlídkovými jednotkami. Jedním z důvodů tohoto oddělení bylo barbarské nebezpečí, které od 3. století n. l. činilo z obrany říše úkol mnohem složitější než kupř. v dobách císaře Octaviana Augusta nebo Marka Ulpia Traiana, takže pro jednoho úředníka by péče o potřeby civilního obyvatelstva spojená s velením vojsku byla břemenem leckdy již nezvládnutelným. Druhým důvodem byla obava císařů z příliš mocné konkurence. Tu si však postupem času především na Západě v úřadu *magistrū utriusque militiae* a *patriciū* stejně vytvořili.

Na druhé straně nebyla ovšem za dominátu civilní a vojenská služba formálně vlastně rozlišována. Také vyšší civilní úředníci – s výjimkou *praefekta urbis Romae*, jenž chodil v tradičním občanském oděvu starých Římanů, toze – nosili uniformu a důstojnickou šerpu a jejich úřady byly označovány jako *militia*. Zákony občasní historikovi vůbec nedovolují rozpoznat, jde-li v nich o správní nebo vojenské činitele, neboť přívlastek *militia armata*, který nám umožňuje s jistotou říci, že zákon mívá vojáky, v nedůsledné řeči poklasického římského práva často chybí.

O důležitosti vojenství v době vrcholícího velkého stěhování národů v žádném případě jistě nelze pochybovat. Více než 50 let od smrti císaře Theodosia Velikého (zemřel v lednu r. 395) však na Západě ani na Východě říše nevládl císař, který by vojska své poloviny impéria vedl do boje osobně. Dominát sice zavedl absolutní a za posvátnou považovanou císařskou moc, ale čas od času v něm docházelo ke značné degradaci vladařského postavení tím, že je dědičným právem mohly získat osoby méně schopné, ba i docela malé děti. Nejvyšší moc se tím obracela ve svůj opak – stínové vladaře, které neuznávali jejich vlivní úředníci a vojenští velitelé a samozřejmě ani barbarský svět, zvyklý v té době ještě převážně na spojení vlády a skutečné osobní autority.

Poddaní impéria nebyli už v této době středem i cílem jeho existence, jako bývali kdysi římstí občané. Většina z nich byla utiskována politicky i hospodářsky, nepřivilegované obyvatele říše, zvané *humiliores*, tedy osoby chápané jako nižší a jaksi poniženější, bylo možno tělesně trestat a poputně popravovat podobně jako otroky. Většina z nich si však kupodivu

přece jen dokázala uchovat jakési římské vlastenectví, hrdost na civilizaci, kterou antika vybudovala, a v naprosté většině dávali svému státu přednost před panstvím barbarů.

Římská říše období pozdní antiky s honosným císařským ceremoniálem a svou nezměněnou ideou světovlády trpěla ustavičným nedostatkem prostředků ve státním rozpočtu, který nestačil už ani na potřeby obrany. Na jedné straně tu rostla privilegia vysokých úředníků a vojenských velitelů, na druhé sílil donucovací systém a omezování svobody těch, kteří se k výsadám nedostali a museli státu, zápasícímu s nouzí o zemědělce, řemeslníky, kuriály i vojáky, často nedobrovolně sloužit. Pohádkové bohatství předních velkostatkářů senátorského stavu kontrastovalo s chudobou mnohdy hladovějících malých rolníků. Potravin pro slušnou obživu všech se sice nedostávalo, ale ploch opuštěné půdy stále přibývalo. Opory antické společnosti, města, těžce zápolily s novou ekonomickou situací a hospodářské těžiště říše se z městských teritorií přesouvalo na venkov. Na cestách bylo nebezpečno kvůli lupičům, nespokojení obyvatelé Gallie a Hispánie, se organizovali v hnutí *bagaudů*, získávajících násilím kořist i půdu a schopných postavit se na úspěšný odpor pravidelné římské armádě.

V těchto poměrech působily dvě významné dějnotvorné síly: **křesťanská církev a barbarská etnika doby velkého stěhování národů, které ve 4. a 5. stol. vrcholilo.**

OSOBNÍ JMÉNA

- Abraham 38
Adaldag 346
Adalward 280, 357, 358
Adam z Brém 344, 345, 349, 352, 355–359
Aegidius 96, 203, 204
Aemilianus 184
Aethelberht 267, 268, 281
Aethelburga 268
Aëtius 9, 59, 61–63, 65–67, 87, 93–96,
100, 145, 147, 159, 163, 170, 171, 173,
194, 195, 197, 199, 200, 203, 259, 287,
300, 316, 392
Agathiás 57, 136, 294
Agila 103, 322
Agilulf 279, 280
Agiulfus (Agrivulf) 95, 165
Agobard z Lyonu 377
Achilleus 83
Aistulf 282, 283, 382, 383
Alarich I. 41, 61, 68, 81, 83–91, 134, 193,
259
Alarich II. 98, 100, 101, 118, 123, 124, 166,
208, 213, 371, 373, 374, 390
Alatheus 34, 80, 81, 114
Alavivus 34, 50, 73, 79, 80, 81, 194
Albanus z Verulamia 263
Albinus 127, 128
Albochledis 211
Alboin 274–276, 278, 304
Albricus 331
Alces 136
Alcuin z Yorku 261, 269, 332, 342
Aldhelm 269
Alfred Veliký 381
Allectus 258
Altheim, F. 43, 51
Amalaberga 123, 324
Amalafraida 123, 131, 156, 157
Amalarich 101, 102
Amalasintha 123, 128, 131, 157, 375
Amalové, dynastie 71, 302
Amandus z Maastrichtu 321, 329
Ambrosius (sv. Ambrož) 9, 38, 82, 195–197
Ambrosius Aurelianus 261
Ammianus Marcellinus 80, 81, 173, 183,
184, 190, 192–194, 287, 289, 290–292,
319, 334, 335, 370, 392
Ampelius 102
Anastasius 31, 120, 307
Andevotus 163
Anianus 9, 65, 66
Ansgarius 344, 352
Anthimos 247, 248
Antoninus Pius 19, 257
Antonius, biskup 157
Arbogast (starší) 33, 81, 82, 196, 197
Arbogast (mladší) 197
Arcadius 83
Arcadius, vnuk Sidonia Apollinaria 243
Ardarich 65, 70, 300, 302
Areaagni (Ostrogotho) 123
Areios 75
Aripert 280
Arivald 280
Artuš 261
Ascarius 191
Atalarich 128, 131
Athanagild 103
Athanarich 50, 77, 78, 81, 173
Atharid 78
Athaulf 87, 91

- Atrachasis 362
 Attila (Atlí, 80) 9, 24, 43, 44, 50, 51, 54–57,
 59–65, 67–70, 91, 94, 115, 117, 146, 171,
 197, 199, 200, 253, 254, 292, 300, 302,
 308, 309, 312, 314, 320, 335, 389, 393, 394
 Audaios 76, 78
 Audofleda 123
 Audoin 273, 304
 Augustinus, arcibiskup z Canterbury 266,
 267
 Aurelianus, cisar 11, 71, 185, 258, 285, 287
 Aurelius Augustinus (sv. Augustin) 9, 27,
 38, 41, 88, 89, 141, 158, 224, 252, 392
 Auspicius z Tulonu (Toul) 197
 Authbert 345
 Authari 278, 279
 Avienus 69
 Avitus, biskup z Vienny 176, 177, 180, 211,
 215
 Avitus, cisar 95, 142, 148, 164, 203
 Avitus, opat z Orléansu 180

 Baduhenna 209, 328
 Bajan 274
 Baldr 330
 Balthové, dynastie 83
 Basileios Veliký 9, 76, 79
 Basiliskos 148, 150
 Basina 205, 326
 Bauto 195, 196
 Beda Ctihodný (Venerabilis) 260, 261,
 266, 268, 269
 Belenus 264
 Benedikt z Nursie 313
 Bertefred 233
 Bertha 267
 Bigilas 56
 Bleda 50, 51
 Bocková, S. 302
 Boëthius 9, 117, 123, 127, 128, 134
 Bonifatius 76, 140, 141, 144, 158, 154, 270,
 295, 322, 327, 331, 332, 338, 339, 344
 Bonitus 192
 Bor 360
 Brennus 88
 Brigantia (Brigit) 264, 295, 296
 Brigita, sv. 264
 Brunichilda 224, 233, 249, 295, 380
 Bušek z Velhartic 169

 Caesar, C. Iulius 257, 328
 Caesarius, biskup z Arelate (Arles) 101,
 166, 224, 298
 Caracalla 264
 Carausius 191, 258, 333
 Cassiodorus Senator 9, 71, 72, 92, 113,
 117, 122, 134, 307, 375
 Cassius Dio 264
 Castinus 138
 Catullinus 174
 Censorius 163
 Cernunnos 266
 Claudius I. 93
 Claudius II. Gothicus 71
 Claudius Claudianus 174, 198
 Clef 278
 Coifi 268
 Columbanus Mladší 266, 289, 294–297
 Columbanus Starší 266
 Commodus 137
 Constats 191
 Constantinus I. Veliký 11, 12, 15, 27, 28,
 31, 34, 38, 40, 71, 77, 79, 158, 170, 191,
 193, 234, 289, 328
 Constantinus III. 138, 259
 Constantius Chlorus 191, 328
 Constantius II. 21, 73, 77, 191–193, 289,
 290, 291
 Constantius III. 34, 92, 96
 Corbinianus z Melunu 322
 Cyprianus 127, 128, 143
 Cyrola 149, 152

 Čech, Svatopluk 9
 Češka, J. 43, 173

 Dagalaifus 193, 194
 Dagobert I. 297, 326, 329, 378
 Dagda 266
 Dahn, Felix 105
 Daniel, biskup z Winchesteru 339
 Decius (viz Traianus Decius)

Deogratias 146
 Desiderius 283, 284
 Diana 223
 Didymus 138
 Diocletianus 11, 15–19, 21, 25, 31, 38, 73,
 149, 158, 178, 185, 189, 190–192, 289, 306
 Dionýsios Periégetés 47, 48
 Dionysius Exiguus 266
 Dispater 266
 Domitianus 285
 Donatus 158
 Donar (Tór) 208, 223, 276, 336, 385
 Dracontius 155, 161
 Drusus 328

Ebervulf 91
 Edekón 314
 Edwin 268
 Egica 112
 Eligius, biskup z Noyon 224, 248, 329
 Ellak 54, 300
 Emmeramus z Luxeuil 322
 Ennodius z Pavie 117, 127, 306, 335
 Epona 264
 Erarich 132, 313
 Erelieva (Eusebia) 108
 Ériu 266
 Ermanarich (Jörmunrekk) 49, 50, 113, 306
 Erwig 112, 372
 Esus 264
 Eudocia 146–148, 157
 Eudoxia 147
 Eugenius 63, 82, 83, 149–155, 195–197
 Eugippius 292, 293, 306, 309, 310, 312, 321
 Eucherius 86
 Eunapios 47, 73, 79, 81
 Eunius (Mummolus) 226
 Eurich 96–100, 105, 165, 172, 335, 371
 Eusebios z Kaisareie 9, 27, 38, 76
 Eusebios z Nikomédie 76, 77
 Eusebius (komoři) 192
 Eustasius 321, 322
 Eutharich 124, 125, 128
 Eutropius 82
 Ewald Bílý 270, 339
 Ewald Černý 270, 339

Feletheus (Feba/Feva) 310–312, 314
 Felicitas 143
 Felicus ze Sicky 156
 Fenja 362
 Fenri 362
 Ferderuch 311, 312
 Ferdinand III. 373
 Flaccitheus 309, 310
 Flavius Nevitta 193
 Flavius Vopiscus 287
 Florianus 186
 Foset (Forset) 330
 Fraomarius 292
 Frea 271
 Fredegar 205, 245, 369
 Fredegunda 225, 250, 295, 380
 Frederick 312
 Fredhal (Fredbal) 138
 Freyja (Frija) 136, 360
 Frey 348, 357, 360, 369
 Fricco 357
 Frigg 360
 Fritigern 34, 50, 73, 77–81, 194
 Fritigil 319, 320
 Fródi 363
 Frumaris 165
 Fulgentius z Ruspe 156, 157

Gaius (právnik) 32, 374
 Galla Placidia 62, 63, 91, 140, 144, 163
 Gallienus 184, 185
 Gallo, García, A. 97
 Gallus, caesar 192
 Gambara 271
 Gapt (Gaut) 113
 Gaudentius 147, 195
 Gausové, dynastie 273
 Geiserich 95, 139, 141–149, 151, 152,
 159–161, 316, 377
 Gelasius I. 40, 125, 314
 Gelimer 160, 161
 Gengler, H. G. 374
 Genobaudes (Gennoboudes) 190, 197
 Germanus z Auxerre 263, 264
 Germanus, Východořiman 132
 Gerontius 138

Gesalech 101
 Gibuldus 287, 292, 293
 Gildas 257, 259, 260
 Giso 310–314
 Glycerius 148, 175
 Goar 159
 Godegisel 137, 176, 212
 Godeoc 273
 Godomar 180
 Gratianus 24, 34, 76, 80, 81, 193–195
 Grégorios z Nazianzu 9
 Gregorius I., papež 106
 Gregorius z Utrechtu 332
 Gretes 308
 Grimoald 382
 Gudrún 171
 Gundahar (Gunther 169, Gunnar 171) 9,
 50, 169, 171
 Gundiok 173
 Gundobad 148, 172, 175–178, 180, 208,
 212, 375–377
 Gundomar 375
 Gundovald 226, 233
 Gunduald 280
 Gunthamund 153, 155
 Günther, R. 168, 200, 374
 Gunthramn 207, 215, 217, 225, 233
 Gútai, Gutones 71

Habetdeum 153
 Hadrianus, císař 19, 257
 Hadrianus, papež 283
 Hadugot 336
 Haduloh 336
 Hákon Dobrý 348, 349
 Hákon z Halogalandu 349
 Harald Klak 344
 Harald Krásnovlasý 348, 349
 Harald Modrozubý 346, 347, 349
 Hariasa 208
 Harmatta, J. 51
 Hartmann, A. 133
 Havel (Gallus), sv. 295–297
 Heather, P. 302
 Heden 327
 Hel 362

Hercules 208
 Herigar 352–354
 Hermenegild 106
 Hermerich 163
 Herminifrid 123, 324
 Hermio 360
 Hérodotos 190
 Hieronymus (sv. Jeroným) 9, 41, 59, 137
 Hilarius z Arles 255
 Hildebad 132
 Hildeprant 282
 Hilderich 149, 157, 160
 Hincmar z Remeše 206, 245, 284
 Hludana 209
 Holofernes 144
 Honoria, Iusta Grata 63
 Honorius 34, 61, 83, 84, 86, 88, 91, 138,
 197, 199, 259, 260
 Horik (Horicus) 344, 345, 354, 355
 Hormisdas 130
 Hunerich 141, 143, 146–153, 155, 157, 377
 Hunimund 314
 Hurstrga 209
 Hydatius 163–165

Chan (dynastie) 44, 46
 Chararich 166, 167, 214
 Childebert I. 217, 219, 243
 Childebert II. 207, 215–218, 233, 380, 386
 Childerich I. 200, 203–207, 245, 337, 370
 Childerich III. 235
 Chilperich I. 175, 179, 225, 226, 233, 245,
 248, 250, 251, 253, 295
 Chindasvinth 109, 371, 372
 Chintila 111
 Chloderich 214
 Chlodomer 180, 210, 225, 254
 Chlodosvinda 266
 Chlodvík 11, 100–102, 105, 120, 123, 124,
 165, 174, 176, 177, 179, 180, 183, 184,
 199, 204–215, 220, 223, 226, 245, 247,
 248, 255, 264, 267, 284, 294, 329, 337,
 370, 371, 377, 386
 Chlogio 65, 189, 199, 200, 204, 369
 Chlothachar (Chlothar) I. 217, 223, 225,
 226, 237, 250, 326, 329, 337, 386

- Chlothachar (Chlothar) II. 218, 228
 Chnodomar 290, 291
 Chnum 362
 Chrotchildis 179, 208–210, 225
 Iásón 79
 Ildico 69, 171
 Indra 336, 360
 Ine 381
 Ingenuus 185
 Ingomer 209
 Ingunda 106
 Ingvio 360
 Ionas (hagiograf) 289, 294, 295
 Irmin 336
 Isidor ze Sevilly 9, 51, 96, 106, 111, 112, 371, 390
 Istvio 360
 Iulianus Apostata 31, 40, 41, 192–194, 290, 291
 Iulius Nepos 97, 99, 175, 204, 317
 Iustina 80, 81
 Iustinianus I., Petrus Sabbatius 26, 105, 124, 130–136, 157, 158, 160, 161, 223, 273, 275, 300, 304, 307, 308
 Iustinus I. 124, 130, 127, 158, 306, 307
 Iustinus II. 275

 Jan I., papež 127, 130
 Jan z Biclara 166
 Jan z Antiochie 314
 Jan, poustevník 82
 Jan Scotus Eriugena 266
 Jan Zlatoustý (Ióánnés Chrýstosomos) 28, 59, 76, 118
 Jindřich I. Ptáčník 346
 Jóánnés Malalas 307
 Jones, A. H. M. 32, 374
 Jordanes 49, 56, 57, 59, 60, 67, 70, 71, 75, 78, 80, 91, 113–115, 117, 128, 139, 146, 171, 299, 300, 302, 304–306, 308, 312, 314, 317, 320, 321, 333, 369
 Jupiter 82, 83

 Karel (IV.) 169
 Karel Martell 235, 281, 327, 330, 331
 Karel Veliký 215, 219, 230, 235, 245, 283, 284, 317, 331, 332, 339, 341–343, 386
 Karlomann 235, 283, 294, 323, 327, 338, 339
 Karlovci, dynastie 235, 237, 282, 294, 321
 Kastór 136
 Kincl, Jaromír 33, 180
 Klaudios Ptolemaios 48, 271, 332
 Kléméns, z Alexandrie 9
 Knut, zvaný Svatý 347, 350
 Korsunskij, A. R. 168, 200, 374
 Kristus 38, 41, 78, 79, 81–83, 105, 108, 125, 153, 170, 197, 208–212, 216, 223, 255, 256, 265–267, 283, 293, 319, 326, 342, 343, 348, 350, 354–356, 370
 Krusch, Bruno 66
 Kunimund 274, 304
 Kuningpert 280
 Kúridachos 55

 Lactantius 170
 Laniogaisus 193
 Lantechildis 211
 Lantfrid 294, 298, 383, 384
 Laurentius 125, 267
 Lazius, W. 10, 112
 Leander ze Sevilly 106, 108
 Lethingové, dynastie 273
 Leif Eriksson 350
 Leo (Galloříman) 98
 Leon, císař 148
 Leovigild 103–107, 110, 156, 166, 371, 373
 Lev I. Veliký, papež 59, 69
 Liafwin 332, 341
 Libanios 195
 Liberius 122, 131
 Libius Severus 203, 238
 Litorius 59, 94
 Liudger 330–332
 Liutprand 280–282, 284, 382
 Loki 362
 Lollianus (Laelianus) 185
 Longinus 275
 Lucanus 264
 Ludvík Němec 354, 355, 377
 Ludvík Pobožný 344, 352
 Lug 136, 264
 Lupicinus 79, 80
 Lupus z Troyes (Tricassů) 253, 254, 263

- Maenchen-Helfen, O. 43, 51, 55, 314
 Magnus 95
 Magnus Magnentius 191, 192, 333
 Maiorianus 31, 95, 96, 147, 173, 200, 202
 Malarich 166, 193
 Maldras 165
 Malchus 148
 Mallobaudes 192, 193
 Mallorix 328
 Marbod (Marobud) 272, 319
 Marcellinus Comes 317
 Marcianus 80
 Marcomer 197
 Marcus Aurelius 19, 319, 320, 389
 Marduk 360
 Marius, Gaius 32
 Markianos 60, 62, 69, 70, 82, 303
 Martin z Bracary 166, 167, 298
 Martin, sv. 211, 213, 250, 255
 Massona z Emerity (Meridy) 106
 Mataswintha 132
 Matka Země 266
 Mauritius, sv. 178
 Maximianus, císař 178, 190, 289, 306, 333
 Maximianus, presbyter 306
 Maximus 79, 138
 Médeia 171
 Mederich 290
 Menja 363
 Mercurius 208, 264, 289
 Merobaudes 194, 195, 197
 Merobaudes mladší 194, 195
 Merogaisus 191
 Merovech 200, 369
 Merovejci (dynastie) 65, 165, 189, 199,
 200, 203, 204, 233, 235, 282–284, 294,
 321, 316, 369
 Metoděj 73
 Meyer, Eduard 302
 Mínotaurus 369
 Míro 106, 166, 167
 Mojžiš 77, 381
 Mote 45, 46
 Müllenhoff 299
 Mundzuk 56
 Nabukadnésar 144
 Namatius 335
 Nantosvelta 264
 Napoleon 67
 Narses 275
 Nazarius 191
 Nehalennia 209
 Nennius 260
 Neptunus Quinotaurus 369
 Nero 328
 Nerthús 77, 330, 370
 Nerva 19
 Nibelungové (Niflungové) 171
 Nicetius z Trevíru 211, 223, 275, 276
 Njörd 360
 Octavianus, Augustus 36, 235, 272, 317, 328
 Odaenathus 185
 Ódin 290, 291, 357, 360–363,
 Odoaker 92, 118, 120, 122, 149, 155, 204,
 272, 275, 306, 307, 312–317, 337, 364, 374
 Offa z Mercie 381
 Ogmios 264
 Ochus 307
 Oktar (Uptar) 50, 170
 Olaf Skóttkonung 349, 356, 357
 Olaf Tryggvason 349, 356
 Ollenius 328
 Olybrius 148, 175
 Olympiodóros 22
 Olympius 87
 Ongendus 330
 Onoulf (Hunvulf) 120, 312
 Opila 105
 Optila 95
 Orestes 54, 55, 315–317
 Orfeus 123
 Órigenés 9
 Osiris 290
 Ostrogotha 113, 299
 Otto I. Veliký 327, 346
 Otto II. 349
 Paeonius 95
 Palladius 147, 264
 Papinianus, právník 374

Patrik, sv. 263–265
 Paulinus, biskup z Yorku 196, 197, 268, 319
 Paulus Diaconus 261, 271, 274, 320
 Paulus Orosius 41, 48, 59, 78, 84, 88, 138, 139, 163
 Paulus, bratr Orestův 315
 Paulus, comes 204, 337
 Paulus, právník 374
 Peada 269
 Peiper, R. 176, 177
 Pelagia 67
 Pelagius I., papež 220, 223, 224
 Penda 268, 269
 Pentadius 192
 Perpetua 143
 Perun 336
 Petr, apoštol 67, 282, 338
 Petronius Maximus 95, 147
 Pippin II. 235, 294, 330
 Pippin III. 215, 216, 235, 282, 283, 323
 Pirminus 297, 298
 Placidia Mladší 149
 Polydeukés 136
 Postumus 185, 187, 258
 Priarius 292
 Priscus Attalus 88
 Priskos z Pania 43, 44, 48, 49, 51, 54–57, 60, 61, 67, 146, 148, 171, 200, 314
 Probus 169, 186–189, 245, 287, 289
 Procula 293
 Proculus 187–189
 Prokopios z Kaisareie 57, 92, 116, 132–133, 136, 152, 154, 160, 161, 300, 304, 306–308, 328
 Prosper Tiro 59, 69, 141, 264

 Quintinianus, z Rodez 101
 Quodvultdeus 143

 Radagaisus 85, 86, 115, 314
 Radbod 330, 331
 Radulf 326
 Raffael 69
 Ragnachar 214
 Rando 291

 Ratchis 282, 382, 383
 Rauching 233, 237
 Ré 362
 Reccesvinth 108, 112, 317, 373
 Rechiarus 164, 165
 Rechila 163
 Rekkared 107, 108, 167
 Remigius z Remeše (Remů) 205–211, 264, 283
 Remismund 165, 168
 Reparatus 152
 Ricimer 33, 175, 203, 316
 Rignomer 214
 Richarius 214
 Richomeres 195
 Rimbart 352–356
 Roas 50, 170
 Robert Svatý 66
 Roderich 111
 Rodulf 307
 Romanus 272, 285, 291
 Romulus 317
 Romulus Augustulus 54, 118, 149, 235, 306, 312, 315–317
 Rosemunta 274
 Rothari 276, 278, 280, 341, 381, 382
 Rubešová, K. 133
 Rudolf II. 118
 Rufinus 83
 Rupert, biskup z Wormsu 322

 Řehoř I. (Veliký) 127, 130, 224, 256, 266, 313
 Řehoř II. 281, 282, 322, 327, 338
 Řehoř III. 225, 322, 327
 Řehoř z Toursu (též Tourský) 66, 67, 94, 99, 102, 106, 108, 152, 175, 179, 180, 203–210, 214, 223, 225, 226, 233, 235, 237, 242–248, 250–254, 275, 276, 280, 337, 338

 Sabas 78
 Safrax 34, 80, 81, 114
 Salmóneus z Elidy 24

- Salvianus, presbyter z Massilie 22, 27, 32,
 41, 59, 139, 142, 198, 251, 300, 377
 Sapaudius z Arles 223
 Sarápis 290
 Sarus 86, 88
 Saul 84
 Saxnot 266, 336
 Saxo Grammaticus 359
 Sebastianus 144, 145
 Selenas 75
 Seneca 166
 Serapio (Agenarich) 290
 Sergius, sv. 226, 253, 254
 Severinus (sv. Severin) 10, 273, 292, 293,
 306, 309–313, 321, 348
 Severovci, dynastie 285
 Severus, patricius 148
 Schäferdiek, K. 76
 Schmidt, K. D. 253
 Schmidt, L. 168, 312, 339
 Sidonius Apollinaris 38, 65, 96–100, 174,
 197, 200, 201, 203, 235, 243, 335, 381
 Sigerich 91
 Sigibert 214, 233, 304, 326, 338
 Sigismer 201, 203
 Sigismund (sv. Zikmund) 123, 157,
 176–178, 180, 205, 214, 254, 375, 376
 Silvanus 192, 193
 Sisebut 111
 Sjoestedtová, M. L. 265
 Sleipni 291
 Sókratés Scholastikos 77, 83, 169, 170
 Solón 174, 383
 Sózomenos 57, 77, 83
 Stenkill 356, 357
 Sticho 33, 83, 84, 86, 198, 259, 292, 319,
 320
 Strabón, geograf 71
 Sturluson, Snorri 170, 339, 344, 350, 359
 Sturm z Fuldy 341
 Sucellus 264
 Sunna 106
 Sunno 197
 Surt 362
 Svend 347, 349, 350, 356
 Syagrius 100, 174, 204, 205, 207, 208, 214
 Symmachus, papež 125, 127, 128, 317
 Symmachus, Q. Aurelius 24, 41, 195, 196,
 Szász, B. 302
 Tacitus, císař 186, 187, 287
 Tacitus, historik 77, 90, 113, 136, 208, 272,
 290, 328, 330, 331, 360, 369, 370
 Tanfana 209
 Taranis 264
 Tassilo III. 283, 321
 Tato 273
 Teja 134
 Teutates 264
 Thela 316
 Theodahad 131–133
 Theodegotho 101, 123
 Theodelinda 279, 280, 282
 Theoderich I. (vizigótský) 67, 93, 94, 97,
 118, 146, 370
 Theoderich II. 94–97, 101, 164, 165
 Theoderich Veliký (ostrogótský) 10, 34,
 76, 101, 113, 117, 118, 120–128, 130, 131,
 135, 149, 155–157, 172, 193, 208, 247,
 273, 294, 303, 306, 307, 312–317, 324,
 326, 366, 369, 375
 Theodórétos 78, 83
 Theodosius I. Veliký 24, 34, 36, 38, 40,
 81–83, 147, 183, 186, 194, 196, 197, 317,
 373
 Theodosius II. 54, 56, 61, 88
 Theofanés Homologétés 148
 Theofylaktos Simokattés 304
 Theudebald 294
 Theudebert I. 223, 231, 143, 245, 248, 250
 Theudebert II. 295, 296
 Theuderich I. 215, 231, 243, 247, 248, 386
 Theuderich II. 295
 Theudis 101, 102
 Thiudimir 65, 114, 117, 118, 120, 300
 Thompson, E. A. 43, 48, 51, 302
 Tór 264, 276, 360, 361
 Thorismund 67, 94, 115, 299
 Thrasamund, vévoda z Beneventa 282
 Thrasamund, vandalský král 123, 156

- Thraustila 95
 Tiámat 360
 Tiberius 272, 328
 Titus, cisár 147
 Tonantius Ferreolus 94
 Torgeis 348
 Totila (Badwila) 132–134
 Traianus Decius 38, 71, 73
 Traianus, M. Ulpius 19, 36, 245
 Trygetius 69
 Tuiisto 360
 Tuluin 131
 Turisind (Thorisin) 304
 Tzatzó 160

 Uldin 86
 Uranius 152
 Ursio 233

 Vadomar 289, 291, 292
 Vagdavercustis 209
 Valamir 65, 114, 115, 300, 302
 Valens 77, 79, 80, 194
 Valentinianus I. 31, 32, 183, 194, 245, 291,
 292, 334
 Valentinianus II. 24, 40, 80–82, 194
 Valentinianus III. 14, 22, 24, 30, 32, 33, 62,
 63, 65, 100, 140, 144, 147–149, 157, 200,
 251
 Valerianus 73, 144, 184, 185, 258, 263
 Valia 91, 93, 138
 Varus 272
 Vé 360
 Velleius Paterculus 272
 Venantius Fortunatus 206, 249, 326, 338,
 363
 Venúše 201, 360
 Vercingetorix 369
 Verinianus 138
 Verritus 328
 Verus z Toursu 101
 Vettius Agorius Praetextatus 41
 Vegetius, P. Renatus 33, 324
 Victor Tonnenensis 157
 Victor z Vity 141, 142, 145, 148, 150–153

 Victorianus z Hadrumeta 152
 Vidimir 65, 114, 300, 302
 Vidirich (Vandalarius) 114, 117
 Villi 360, 362
 Vinitharius 115
 Viradectha 209
 Virius Nicomachus Flavianus 41
 Vismara, G. 97
 Vithicabius 292
 Vitigis 132
 Vitus 164
 Völund 312
 Volusianus 101
 Vortigern 260, 261
 Vrtra 360
 Vulfila 73–77, 118, 266, 308, 368, 369, 374
 Vulfilaich 223

 Wacho 273
 Waldemar I. 347
 Walter, E. 171
 Wamba 110
 Widukind 341, 342, 343
 Wiktbert 270, 329
 Wilfrid z Yorku 269, 270, 329, 330
 Willehad 332, 341
 Willibrord 270, 327, 330–332, 344
 Winfrid-Bonifatius 254, 270, 322, 331, 338
 Wingurich 78
 Wodan (Ódin) 208, 271, 289–291, 295,
 336, 361, 369, 370, 385
 Wolfram, H. 77, 92, 99, 113, 302, 374

 Ybor 271
 Ymi 359, 360
 Ynglingové, dynastie 348, 357

 Zachariáš, papež 235, 254, 282, 283
 Zénón 118, 120, 125, 148, 152, 155, 247,
 276, 312, 315–317
 Zerkón 55
 Ziu (Tý) 208, 295, 336
 Zöllner, E. 188
 Zósimos 41, 57, 81, 83, 86–88, 93, 192,
 195–197, 259

KMENY, NÁRODY

- Akatzirové 54
Alamani 124, 169, 171, 180, 184–189, 191,
193, 200, 210, 211, 299, 233, 238, 285,
287, 289–298, 321, 329, 333, 338, 383,
384, 386
Alani 34, 49, 50, 65, 67, 80, 84, 91, 137,
138, 159, 160, 169, 198–200, 203, 316,
366, 367
Ampsivariové (Amsivariové) 182, 183
Anglosasové 113, 261, 266, 268–270, 299,
322, 329, 330, 332, 341, 356, 368, 387
Anglové 229, 257, 260, 261, 267–269, 324,
328, 332, 386
Arabové 101, 111, 112, 281
Avaři 70, 274, 304

Baskové (latinsky Vascones) 166
Bastarnové 10, 71, 188
Batakové 182
Bavoři 229, 230, 233, 321, 322, 386
Bójové 272
Britannové 261
Brukterové 182, 183
Bucinobanti 291, 292
Burgundi 50, 62, 65, 90, 92, 95, 100, 101,
123, 146, 157, 163–165, 169–177, 179,
180, 199, 200, 203, 212, 229, 292, 299,
313, 316, 324, 359, 364, 370, 371, 375,
376
Byzantinci 166, 275, 305

Dánové 305, 307, 330, 344, 346, 353, 354,
356
Duryňkové 50, 180, 205, 208, 229, 233,
273, 275, 310, 312, 321, 324, 326, 327, 337

Egyptřané 290
Francouzi 285
Frankové 40, 64–66, 100–102, 124, 136,
146, 153, 157, 163, 165–167, 173,
175–179, 181–200, 203–216, 223, 225,
228–230, 233, 234, 237–243, 245–251,
253–256, 266, 267, 273, 275, 283, 287,
293, 294, 296, 298, 300, 304, 307, 321,
323, 324, 327–333, 335, 337, 338, 342,
347, 359, 364, 369, 377, 378, 381,
385–387
Frýzové 229, 238, 260, 327–332, 344, 361,
380, 385, 387

Gallořimané 98–100, 173, 175, 205, 216,
218, 222, 230, 242, 243, 247, 249, 367, 376
Gepidové 50, 55, 65, 67, 115, 188,
273–275, 299, 300, 302, 304, 305, 307,
308, 313, 314
Germáni 27, 50, 57, 67, 73, 75–77, 79, 90,
98, 100, 102, 103, 105, 107, 109, 110, 113,
114, 120, 121, 124, 128, 130, 132, 135,
139, 148, 154, 160, 166–170, 173, 174,
177, 180, 181, 183, 185–187, 189, 192,
193, 203, 207, 208, 209, 211, 223, 233,
239, 241–243, 252, 255, 256, 259, 260,
261, 266, 269, 273, 274, 278, 279, 282,
285, 287, 289, 290, 293, 295, 300, 302,
306–310, 313, 319, 323, 324, 328, 330,
331, 335–339, 342, 343, 348, 352, 357,
360, 362, 368–372, 381, 384–386
Gótové 48–50, 55, 57, 71–76, 78–81, 87,
91–95, 98, 99, 102, 107, 108, 112, 113,
115, 117, 118, 120, 121, 128, 131, 133,
134, 137–139, 161, 164–167, 169, 173,

- 184, 186, 188, 190, 224, 266, 294, 299,
300, 302, 306, 308, 310, 312, 313, 329,
366, 369, 372, 374
- Hermioni 360
- Hermundurové 137, 319
- Herulové 50, 69, 120, 273, 275, 299, 302,
305–308, 310, 312, 366
- Herulové, italští (Odoakerovi) 306
- Hesové (viz Chattové)
- Hispanořímané 106, 163, 168
- Hunové (Hunni, Chúnoi, Únnoi) 10, 24,
34, 43–51, 54–57, 59–65, 67, 69, 70, 72,
74, 78–80, 90, 92, 94, 114, 115, 117, 118,
137, 159, 169–171, 173, 190, 253, 254,
299, 300, 302, 306, 308, 313, 314, 319,
359, 387
- Chamavové 183, 192, 229, 328, 381
- Chattové (Hesové) 183, 338
- Chassuariové 183
- Chattuariové 183
- Chaukové 260, 332
- Cheruskové 272, 332
- Ingaevoni 360
- Irové 263, 264, 266, 348
- Istaevoni 360
- Italořímané 278, 284
- italské obyvatelstvo 278, 282, 284
- Jazygové 137, 319
- Juthungové 285, 287, 292
- Jutové 257, 259, 260, 261, 328, 332
- Karpové 299
- Keltové 88, 209, 257, 261, 263, 264
- Kimbrové 10
- Krymští Gótové 74, 76
- Kutrigurové 304
- Kvádové 50, 137, 163, 319, 321
- Langobardi 10, 137, 163, 271–284,
304–307, 319, 321, 332, 337, 359, 364,
370, 381–383
- Lentijští (Alamani) 292
- Lugiové 136
- Malí Góti 73, 75, 117, 139, 266, 308
- Markomani 135, 319–320
- Maurové 141, 144, 150, 153, 160
- Nahanarvalové 136
- Němci 270, 285, 322, 338, 344
- Nerviové 182, 190
- Noričané 310
- obyvatelé Britannie 259–261
- Ostrogóti (Greuthungové, Východní
Gótové) 34, 40, 48–50, 54, 59, 65, 69,
72, 76, 80, 81, 85, 92, 101, 105, 113–134,
156, 159, 160, 166, 172, 233, 273–275,
299, 300, 302, 308, 309, 312–314, 321,
326, 364, 366, 367, 371, 374, 375
- Parthové 186
- Peršané 79, 161, 184–186, 291
- Piktové 257, 260–261, 263, 266
- Ribuáriové (středorynští, Ribuarští
Frankové) 65, 216, 228, 234, 237,
239–241, 243
- Románi, románské obyv. 74, 103, 108,
127, 130, 233, 278–280, 282, 368, 371,
373, 374
- Rugiové 50, 120, 302, 308–310, 312, 313,
366
- Řekové 76
- Římané 9, 11, 24, 27, 31–33, 36, 49, 50, 55,
59, 62, 65, 67, 68, 71, 79–81, 84–100,
102, 105, 114, 121, 125, 128, 131, 135,
137, 138, 141–147, 151, 155, 159,
161–165, 169–175, 184, 185, 188–191,
193, 195–201, 207, 216, 224, 229,
241–243, 245, 247, 252, 257, 264, 271,
272, 280, 285, 287, 289, 292, 299, 302,
306, 310, 318, 319, 328, 329, 333, 335,
337, 367, 371, 372, 376, 377, 382, 388
- římskoprovinciální obyvatelstvo 59, 135,
149, 153, 207, 233, 243, 272, 297, 321,
367, 368

- Saliové (Sálští Frankové) 65, 98, 182–184,
 192, 199, 200, 203–205, 207, 215, 216,
 227, 228, 230, 236, 239–243, 329, 337,
 369, 377, 378, 380, 381
 Sarmati 10, 49, 50, 57, 76, 114, 115, 120,
 137, 159, 184, 185, 245, 275
 Sasové (Saxones) 65, 191, 194, 197, 200,
 204, 205, 209, 256–261, 263, 275, 324,
 328, 332–346, 349, 353, 370, 381, 387
 Siung-nu 44–46, 308
 Skirové 10, 50, 120, 299, 302, 312–314, 366
 Skotové 257, 260, 361, 266, 348
 Skythové 48, 57, 76, 137, 190, 266
 Slované, slovanské kmeny 49, 50, 59, 73,
 113, 275, 296, 304, 307, 336, 343, 354
 Svěbové (Kvádové) 33, 50, 90, 94, 95, 102,
 106, 108, 120, 137–139, 163–169, 198,
 275, 285, 302, 314, 329, 364, 366, 367
 Syřané 77, 131, 248
 Švédové 12, 118, 135, 136, 267, 343–358,
 369, 370, 385

 Taifalové 50, 120, 366
 Teutoni 10
 Treverové 185, 189, 190, 191, 197
 Tubanti 182, 183
 Tungrové 182
 Turcilingové 120, 312, 366
 Twhanti 183

 Ubiové 183, 238
 Uitioi 48
 Usipiové (Usipetové) 183
 Utigurové 304

 Vandalové 22, 27, 31, 50, 84, 90, 91, 93,
 95, 105, 108, 114, 17, 123, 136–166, 169,
 175, 180, 198, 271, 299, 308, 313, 319,
 320, 329, 364, 366, 367, 369, 377, 389,
 390
 Vandalové Hasdingové 91, 137–139, 366
 Vandalové Silingové 91, 136–138, 366
 Varnové 95, 165, 229, 307, 329, 386
 Venetové 50, 82, 87, 296
 Vizigóti (Tervingové, Západní Gótové) 34,
 41, 50, 59, 62, 62, 67, 68, 71–118, 123,
 124, 130, 134, 138, 139, 142, 143, 146,
 148, 153, 155–157, 164–168, 172–174,
 177, 178, 194, 199, 200, 203, 204, 207,
 208, 212–214, 219, 221, 229, 243, 255,
 259, 278, 292, 300, 307, 313, 316, 335,
 339, 364, 370–374, 389
 Východořímané 70, 132, 274

 Winilové 271

 Západořímané 50, 59, 62–65, 94, 320
 Židé 111, 112, 147, 224, 229

ZEMĚPISNÉ POJMY

- Abaritana 144
Adrianopolis (Edirne) 75, 80, 114
Africa Proconsularis (Zeugitana) 141, 144
Afrika 27, 35, 49, 88, 91, 112, 123, 131,
136–144, 148–163, 184, 187, 203, 251,
320, 323, 364, 366, 367, 390
Agathae (Agde) 100
Agaunum (Svatý Mořic) 178, 180, 254
Agde (viz Agathae)
Alamanie 230, 281, 294, 297, 298, 385
Alpes Maritimae 187
alpské průsmyky 68, 285
Alsasko 292, 298
Altmarka 324
Aluta 302
Amalfi 275
Amiens 191
Ancona 275
Andalusia (Vandalusia) 138
Anglie 257, 261, 267–270, 330, 339,
347–349, 380, 385, 386, 390
Apeninský poloostrov 275
Apulie 275
Aquae Flaviae (Chaves) 165
Aquileia 68, 275
Aquitania 92, 99, 238, 256,
Arelate (Arles) 66, 93–95, 97, 100, 101,
158, 164, 219, 224, 245, 259, 263, 298
Aremorica 49, 163, 260
Argentorate (Štrasburk) 290, 297, 298
Argos 83
Ariminum (Rimini) 77, 150
Arles (viz Arelate)
Arvernus 96, 174, 197, 223, 243
Asie 17, 44, 45, 70, 186, 187, 272, 331, 349, 375
Asturie 95
Athény 28, 29, 80
Atlantik, pobřeží 138, 165
Augusta Treverorum (Trevír) 185, 189,
191, 197
Augustodunum (Autun) 192
Aurelianum (Orléans) 65, 66, 96, 221
Austrasie 295, 297, 326
Autun (viz Augustodunum)
Auxerre 222, 224, 263
avarská říše 304
Azovské moře 47, 57, 245, 306

Baetica 138
Baleáry 148
Bangor, klášter 294
Baskicko 164
Batavis (Pasov) 310
Bavorsko 230, 279, 280, 283, 319,
321–323, 386
Beauvais 191
Bejrút (viz Berytos)
Belgica 200
Benátky 17
Benevent, vévodství beneventské 278,
280, 282, 283
Berytos (Bejrút) 28
Betlém 41
Birka 352–356
Bithýnia 314
Bobbio, klášter 280
Bodamské jezero 295–297
Boiohaemum (Bohemia) 272
Bolia 302
Bonna (Bonn) 184, 378

- Bracara (Braga) 164, 166, 168, 298
 Brémy 341, 343–349, 352, 355–359
 Bretaň 260
 Bregenz (viz Brigantium)
 Brigantium (Bregenz) 295, 296
 Britannia 35, 184, 233, 257–270, 292, 328, 332–335, 364, 381
 Britanská diecéze 257, 260
 Brunšvicko 324
 Bruttium 91
 Bug 71, 313
 Büraburg 338
 Burdigala (Bordeaux) 101
 Burgundsko, burgundský stát 162–180, 254, 284, 297, 321, 335–337
 Busentus 91
 Byzacena 144, 150, 155, 158
 Byzantion 17
 Byzanc, byzantský 26, 57, 101–103, 106, 124, 125, 130, 132, 134, 136, 148, 155, 157, 158, 160, 161, 166, 183, 233, 244, 273–278, 280, 282, 283, 294, 303–305, 307, 313, 314, 389, 392, 394

 Caesaraugusta (Zaragoza) 164
 Caledonia 257
 Cambrai 214
 Campus Vogladensis (Vouillé) 101
 Carthaginiensis (provincie) 138, 164
 Carthago Nova 138
 Catalaunská (Mauriacká) pole 9, 59, 67, 68, 94, 115, 146, 300, 306, 308, 314, 320, 333, 370
 Causa 222
 Clermont (Clermont-Ferrand, Arvernus) 38, 66, 96, 97, 173, 174, 177, 223, 231, 243, 335
 Clyde 257
 Colchester (viz Camulodunum)
 Colonia Agrippina (Kolín nad Rýnem) 187, 200, 216, 223, 241, 293, 329–331
 Colonia Traiana (Xanten) 245
 Consentia (Cosenza) 89
 Cornwall 261
 Cosenza (viz Consentia)

 Čechy 272, 319–321, 324
 Černé moře 76, 245
 Černomoří 48, 49, 76, 186, 313
 černomořské stepi 49, 71
 československé území 163
 Čína 44–46, 136

 Dácia 137, 299
 Dalmatia 88, 120, 317
 Dánsko 330, 343–349
 Decumates agri 285
 diecéze Africa 35
 diecéze Oriens 15, 35, 291
 Dijon 173, 249
 Dněstr 72
 dolnodunajské stepi 71
 Don (Tanais) 10, 47–49, 76
 Dorset 261
 Dublin 348
 Dunaj 17, 41, 44, 50, 61, 69, 77, 79, 81, 272, 302, 309, 310, 314, 321, 324
 Dunaj, dolní 79, 299, 213
 Dunaj, horní 285, 291, 292
 Durynsko 230, 323–327, 337, 363

 Eburacum (York) 257
 Edirne (viz Adrianopolis)
 Efesos 75
 Egypt 29, 33, 75, 160, 248
 Emerita (Merida) 102, 106, 163
 Emže 260, 328
 Épeiros 83, 86
 Erfurt 327
 Ermanarichova říše 49, 50, 114
 Essex 261, 267, 269, 369
 Etrurie (Toskána) 84, 87
 Evropa 9, 10, 42, 43, 46, 47, 51, 56–59, 70, 76, 110, 111, 165, 177, 181, 183, 205, 209, 226, 270, 283, 296, 313, 319, 344, 350, 374, 387

 Favianis (Mautern) 311, 348
 Flavia Caesariensis 257
 Forth 257
 Francie 224, 246–248, 251, 329, 356

- franská říše (stát, království Franků)
 98–100, 105, 110, 130, 180, 181, 197, 204,
 205, 215–230, 233–253, 267, 269,
 282–284, 294, 295, 322–330, 337–343,
 352, 367, 374, 377, 380–386
- Freising 219, 322
- Frigidus (Vipacco) 82, 83, 196, 197
- Frisia citerior 330
- Fritzlar 338
- Frygia 75
- Frýzsko 270, 330, 331
- Fulda 327, 339, 341
- Gaetulia 144
- Gallaecia 138, 163, 164, 166
- Gallia Lugdunensis 181, 190
- Gallia Narbonensis (Narbonská) 92
- Gallie 31, 34, 37, 49, 65, 67, 68, 91,
 93–102, 105, 113, 115, 117, 120, 121, 123,
 124, 138, 143, 146, 157, 159, 166, 169,
 171, 173, 178, 181–192, 197, 199–203,
 204, 207, 208, 211, 219, 223, 224, 233,
 241, 246, 250, 251, 254,3 257, 259, 263,
 264, 266, 267, 281, 287, 290–293, 298,
 300, 306, 316, 333–335, 337, 364, 370,
 376, 393
- Gallská diecéze 190, 243
- Gallská praefektura 15, 34, 66, 93–95,
 164, 173, 190, 245, 335, 371
- gallské císařství 184, 258, 291
- Geismar 338
- Genava (Ženeva) 173
- gepidská říše 70, 274, 302
- Germania II 181, 192
- Germánie 169, 200, 272, 287, 322, 328, 339
- Germánie Dolní 169
- Germánie, Velká (svobodná) 272
- germánské státy (království) 10, 24, 40,
 46, 100, 155, 215, 314, 364, 368, 387
- Gibraltarská úžina (Herculovy sloupy) 139
- Götland 356
- Grado 275
- Grajské Alpy 171
- Grónsko 170, 171, 319, 350, 386
- Gualdo Tadino (viz Taginae)
- Hadrianův val 257
- Hadrumetum 146, 152
- Hampshire 261
- Harc 322 324, 337
- Hasta 84
- Havola 386
- Helgoland 330, 332
- Héliopolis 362
- Hellesmes (viz Vicus Helenae)
- Hesensko 323, 327, 338, 339
- Hibernia 257
- Hippo Regius 141
- Hispana (Sevilla) 163
- Hispanie 31, 37, 74, 91, 94, 97, 101, 102,
 108, 111, 137, 138–150, 152, 163–168,
 180, 184, 194, 233, 259, 298, 304, 306,
 364, 371, 373
- Hispánská diecéze 138, 166
- Holandsko 334
- hunská říše 43, 50–54, 60–62, 70, 115,
 117, 146, 298, 302, 314, 320
- Chalkédon 75, 125
- Chállons-sur-Marne 386
- Champagne 67, 69
- Chaves (viz Aquae Flaviae)
- Iberský poloostrov 103
- Ilerda (Lérida) 164
- Illyrská praefektura 15, 83, 86
- Inn 293
- Insula Batavorum 191, 192, 328
- Iona (Hy), klášter 266, 268
- Irsko 263–266, 269, 295, 348
- Isère 171
- Island 319, 344, 348, 350, 359, 386
- Istrie 275
- Itálie 10, 22, 33, 40, 50, 61, 62, 68, 69, 74,
 76, 84–92, 115, 117, 118, 120, 121, 124,
 125, 128, 130–134, 142, 143, 155, 156,
 175, 184, 203, 204, 208, 223, 247, 259,
 272–279, 282–287, 393, 295, 296,
 304–307, 312–315, 319, 320, 337, 364,
 374
- Italská praefektura 15, 120

- Jakuszowice 54
 Janov 130, 275
 Jarrow 266, 269
 Jeruzalém 147, 263, 348
 Julské (Julijské) Alpy 68, 83
 Jutský poloostrov 136, 260, 327
- Kalábie 275
 Kampánie 143, 275, 283
 Karpaty 302, 314
 Karthago 141–143, 146–160, 377
 Kastilie a León 373
 Kavkaz 44, 48, 49, 259
 Kent 260–269, 381
 Klosterneuburg 273
 Kolín nad Rýnem (viz Colonia Agrippina)
 Konstantinopolis 17, 20–22, 28, 54, 61, 63,
 70, 75–77, 81–84, 118, 120, 121, 124,
 125, 127, 128, 130–132, 135, 148, 150,
 155, 157, 175, 178, 247, 273, 275, 276,
 280, 281, 295, 304, 307, 308, 315–317
 Korinth 83
 Korsika 148, 152, 154
 Kremže 273
 Krym 74, 76
- Labe 271, 272, 285, 324
 langobardský stát (království) 275, 277,
 282, 284, 382, 383
 Langres 173, 191
 Latium 274
 Lauriacum (Lorch) 310
 Lauwers 332
 Lérída (viz Ilerda)
 Ligurie 84, 275
 limes Romanus 272, 285, 291
 Lincoln 263
 Lindum (Lincoln) 263
 Liparské ostrovy 127
 Lippe (Luppia) 184
 Lipsko 67
 Lisabon (viz Olisipo)
 Loira (Liger) 65, 100, 139, 199, 204, 207,
 216, 229, 242, 243, 334, 335, 338, 371, 377
 Lombardie 284
- Londinium (Londýn) 257, 263, 267
 Longinus 275
 Lorch (viz Lauriacum)
 Lucullanum 312
 Lugdunensis II 181
 Lugdunensis III 181
 Lugdunum (Lyon) 173, 201
 Lund 347
 Lüneburské vřesoviště 324
 Luppia (viz Lippe)
 Lusitania 138, 163, 165, 166
 Luxovium (Luxeuil) 295, 297, 321
 Lyon (viz Lugdunum)
- Maas 192
 Mâcon 217, 219
 Maďarsko 306
 Maiótské močály 57
 Malá Asie 17, 186, 187
 Malá Skythie 76, 137, 266
 Marcianopolis 80
 Marklo 333
 Massilia (Marseille) 22, 139, 300
 Mauretania Caesariensis 152
 Mauretania Sitifensis 251
 Mautern (viz Favianis)
 Maxima Caesariensis 257
 Mediolanum (Milán) 38, 84, 194
 Mercie 261, 263, 268, 269, 381
 Merida (viz Emerita)
 Mesopotamia, provincie 76, 182
 Mezopotámie 29
 Milán (viz Mediolanum)
 Mincio (Mincius) 69
 Mléčná hora 134
 Moesia 77, 80, 81, 117, 194, 299, 301
 Mohan 169, 285, 324
 Mogontiacum (Mohuč) 169, 291
 Mongolsko 44
 Mons Badonicus 261
 Monte Cassino, klášter 282, 313
 Morava 137, 266, 273, 306
 Mosella 246
 Mulvijský (Milvijský) most 170
 Mušov 137

- Narbona (Narbonne) 93, 96, 222, 224, 322
 Neapol 143, 275, 312
 Neckar 137
 Nedao 70, 299, 300, 302, 306–308
 německá říše 343
 Německo 136, 261, 271, 285, 298, 332, 347
 Nidaros 350
 Niederdollendorf 255, 370
 Nikaia 75, 76
 Nikomédia 17, 76, 77
 Noin-Ula 45, 59
 Noricum 86, 88, 93, 118, 121, 273, 274, 292, 311–313, 320
 Noricum mediterraneum 88, 272, 273, 309
 Noricum ripense (Pobřeží) 88, 272, 293, 309–313, 348
 Normandie 49, 270
 Norsko 347–350, 359
 Notre Dame 264
 Novae (Svišťov) 312
 Novempopulana 92, 99
 novoperská říše 274
 Numidie 144, 251
- Odoakerovo království 315, 316
 Odra 169, 285, 308
 Olisipo (Olisippo), Lisabon 165, 168
 Oriens, (preafektura římské říše) 15, 35, 291
 Orléans (viz Aurelianum)
 ostrogótský stát (království, Theoderichovo království) 40, 74, 101, 102, 113, 120–135, 156, 276, 278, 280, 312, 313, 324, 374, 375
- Padova 275
 Pádská nížina 68
 Palatinus 183
 palmýrské království 185
 Pannonia 70, 81, 114, 120, 137, 191, 245, 272–275, 300–309, 320
 papežský stát 283
 Paříž 220, 221, 226, 253
 Pasov (Batavis) 306, 310, 322
 Pavia (Ticinum) 68, 117, 125, 275, 282, 382
- Pentapolis 282, 283
 Persie 304
 Perugia 275
 Phoenice 181, 291, 334
 Pietroasa 117
 Pithyúsy 148
 Pobaltí 49, 308, 313
 Podunají 73, 300
 Podunají, dolní 266, 313
 Podunají, horní 168, 184, 272, 292, 293, 310
 Polabí, horní 272
 Pollentia 84
 Polsko 54, 136
 Pomohani 169, 319
 Pomořany 71
 Portugalsko 164, 168
 Portus 147, 219
 Porýní 50, 178, 184, 185, 189, 192, 199, 208, 209, 289, 292, 297, 306
 Porýní, dolní 245
 Pouan 94, 370
 Provence 101, 124, 233, 281
 Prut 299
 Pyreneje 101, 111, 137, 243
- Quintanis (Künzig) 310
- Raetia 84, 121, 124, 137, 285, 292, 294, 320, 374
 Raetia II 292
 Rakousko 135, 169, 272, 273, 293, 306, 309, 312, 313, 348
 Ravenna 62, 87, 88, 101, 118, 120, 125, 140, 275, 282, 283, 285
 ravennský exarchát 280, 282, 283
 Reichenau 297, 298
 Remi (Remeš) 206, 209, 211
 Rhodanus (Rhôna) 65, 101, 169
 Riesbach 219
 Rimini (viz Ariminum)
 rugijská říše (království, ř. Rugiů) 312–314
 Rugiland 273, 309
 Rujana 308
 Rutena civitas (Rodez) 101

- Rýn 41, 44, 65, 137, 169, 170, 181, 187,
 192, 197–200, 208, 209, 246, 254, 259,
 271, 272, 285, 291, 328, 381
- Řecko 83, 187, 191, 306, 366
- Řím 19–21, 27, 28, 41, 62, 73, 77, 87–91,
 95, 121, 125, 132, 134, 136, 142, 147, 171,
 183, 188, 235, 263, 266, 269, 275, 276,
 280, 282–287, 317, 327–329, 338, 366,
 375, 383
- římská říše (ř. impérium, stát) 9–11,
 15–19, 24–43, 50, 59–63, 67, 72, 73,
 76–86, 90–99, 103, 110, 114, 118, 120,
 136–139, 142, 143, 146–152, 157, 158,
 164, 168–171, 174, 181–196, 203–205,
 230, 238–240, 245–251, 257, 258, 272,
 275–278, 283, 284, 291–293, 305, 306,
 309–311, 315, 317, 318, 324, 328, 329,
 339, 364, 368, 376
- římský dukát (vévodství) 280, 283
- Salcburk 219, 322
- Samara (viz Somma)
- Sapaudia (Savojsko) 171, 173, 223
- Sardinie 148, 150, 154
- Sarthe 190
- Sasko, saské území 333–345, 349, 387
- Sáva 70, 273
- Savia 86
- Sedmihradsko 274, 302
- Seina 100, 207, 335
- Seleukeia 77, 150
- Septimania 101
- Serdica (Sofie) 56
- Seret 299
- Severní Umbrie 261, 263, 268
- Sevilla (viz Hispala)
- Sicambria 245
- Sicílie 33, 90, 91, 120, 136, 143, 148, 150,
 154, 185, 316
- Singidunum (Bělehrad) 307
- Singillia 160
- Sirmium (Sremska Mitrovica) 185
- Skandinávie 71, 113, 271, 299, 307, 337,
 343, 347, 349, 354, 357, 359
- Skåne 347
- Skotsko 257, 261, 264, 266, 348
- Skythie 57, 76, 137, 266
- Slezsko (Silesia) 136–138
- Somma (Samara) 199, 204
- Slovácko 360
- Slovensko 137, 163, 306, 319
- Soissons (viz Suessiones)
- Soluň (viz Thessaloniké)
- Solway 257
- Sparta 83
- Spoleto, vévodství spoletské 278, 280, 282,
 283
- Srbsko 17
- Stößen 326
- Střední Asie (Střední Anglové, Middle
 Angles) 45
- Středozemní moře 181, 283
- Suessiones (Soissons) 204
- Sv. kříž (klášter) 326
- Sv. Mořic, klášter (viz Agaunum)
- svěbské království (stát) 95, 165–169, 285
- Svišťov (viz Novae)
- Syagriovo království 100, 204–208
- Syrakúsy 187
- Sýrie 263
- Šelda 192
- Šlesvicko-Holštýnsko 260, 332, 386
- Šlesvik 345, 346, 386
- Španělsko 108, 112, 138, 165, 373
- Špýr 169
- Štrasburk (viz Argentorate)
- Švédsko 112, 135, 136, 267, 343–357
- Taginae (Gualdo Tadino) 134
- Tarraconensis 164
- Tarraco (Tarragona) 184
- Thebais 178, 181
- Thessaloniké (Soluň) 40
- Thorsberg 260
- Thrákia 71, 115, 194, 299, 309, 314
- Tiber 88, 147
- Ticinum (viz Pavia)
- Tingitana 139

- Tipasa 152
 Tisa 137, 302
 Toleta (Toledo) 101
 Tolosa (Toulouse) 52, 92, 94, 95, 101, 164
 tolosánské království 92
 Tornacus (Tournai) 206
 Toulouse (viz Tolosa)
 Tournai (viz Tornacus)
 Tours (viz Turonus)
 tourská diecéze 100
 Toxandria 192
 trenciánský hrad 137
 Trevír (viz Augusta Treverorum)
 Tricasses (viz Troyes)
 Trója 245
 Troyes (Tricasses) 10, 67, 253
 Tunisko 141
 Turecko 80
 Turonus (Tours) 101, 105
 Tyne 257
- Ulánbátar 45
 Unstruta 324, 386
 Uppsala 118, 352, 353, 357, 358
 Ural 49
 Utrecht 329, 331
- Váh 314
 Valentia 257
 Valhalla 291, 308, 348, 361
 vandalský stát 136, 137, 139, 141–144,
 148–162, 166, 364
 Vatikán 69
 Venetia 84, 87
 Verona 84
 Vesuv 134
 Vicus Helenae (Hellesmes) 199, 200
 Vienna (Vienne) 82, 173
 Visla 71, 169, 299
- Vita (Zaghouan) 141
 Vivarium (klášter) 134, 294
 vizigótský stát 73, 74, 91–112, 117, 118,
 123, 124, 130, 139, 164–167, 172, 173,
 199, 204, 213, 219, 278, 292, 300,
 371–374
 Vlie 332
 Vouillé (viz Campus Vogladensis)
 Vulsinské (Bolsenské) jezero 131
 východořímská říše (římský Východ) 24,
 28, 34, 49, 54, 73, 79, 86, 97, 125, 130,
 150, 154, 155, 161, 275, 302, 308, 312,
 316, 317
- Waal 328
 Wales 261
 Werra 324
 Wessex 261, 268, 269, 381
 Whitby 269
 Wight 261
 Worms 50, 169, 322
 Würzburg 326, 327
- Xanten (viz Colonia Traiana)
- York (viz Eburacum)
- Zaghouan (viz Vita)
 západořímská říše (římský Západ) 9, 10,
 22, 24, 28, 32, 34, 40, 44, 61–63, 65, 79,
 82, 88, 94–97, 123–125, 130, 132, 135,
 145–148, 157, 170, 175, 178, 197, 198,
 206, 238, 257, 271, 288, 291, 300, 313,
 315, 317, 329, 332, 364, 387
 Zaragoza (viz Caesaraugusta)
- Ženeva (viz Genava)
 Ženevské jezero 171

Jarmila
Bednaříková
STĚHOVÁNÍ
NÁRODŮ

EDICE HISTORICA

Ilustrace vybrala autorka
Typografie Zdeněk Stejskal
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2003 jako svou 523. publikaci
Vydání první. Počet stran 416
Odpovědný redaktor Břetislav Daněk
Vytiskla tiskárna PB-tisk, Příbram
Doporučená cena 368 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 1, Bartolomějská 9
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 80-7021-506-2